

Юрій Бойко

ШЛЯХ НАЦІЇ

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО»
ПАРИЖ - КИЇВ - ЛЬВІВ — 1992

З М І С Т

Вступне слово	5
I. Філософсько-світоглядіві засади українського націоналізму	7
II. Нація	21
III. Українська нація	37
IV. Большевизм і Україна	71
V. Німецька окупація і боротьба за визволення під проводом ОУН	91
VI. Націократія	109

ВСТУПНЕ СЛОВО

Праця, що її подаємо до уваги читачів випадково збереглася на Заході завдяки дбайливості інж. Тромси. Написано цю роботу в 1943 році, частинно у Вінниці, закінчено у Львові. Я, як автор брошури, виходив із завдання наświetлити практику і теорію українського націоналізму в цьому комплексі. Видання було призначене для східноукраїнського читача, який не мав уяви про український націоналізм. Історію розвитку націоналістичного руху я свідомо обійшов, не бажаючи заторкати болючого розколу 1940 року. Видання було виготовлене в кількості 500 примірників дуже примітивним способом, на який спромоглася наша тодішня підпільна «техніка». Розповсюдження книжечки на Україні відбувалося без його контролю. За пляном блаж. п. Ольжича відрядила мене ОУН до Німеччини, де я влітку 1944 року зобов'язаний був перебрати функції Теренового Провідника на III Райх.

Я свідомий недоліків брошури. У підпіллі не завжди можна було точно послатися на джерела, які я почасти збирав ще за радянських умов у Харкові, не передбачаючи публікації зібраних цитат. Проте я з точністю визбирав матеріали про період німецької окупації України 1941 — початку 1944 року, користаючися даними Проводу Українських Націоналістів. Вважаю, що це повторне видання, без істотних скорочень і зовсім без змін колись написаного тексту може пролляти промінчик світла на діяльність ОУН під проводом блаж. п. полк. А. Мельника.

Ю. Бойко

I. ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДОВІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Від часів народження філософії людство намагалось усвідомити всю складність життя, як одну цілість, зрозуміти його внутрішні пружини, зміст. Одна філософська система заміняла другу. Кожна система претендувала на вичерпність у характеристиці життєвого процесу, виступала як заперечення попередньої системи і ставала підставою для розвитку наступної.

Майже у всіх, навіть до зближених до матеріалізму філософських вчень до XIX віку, те чи інше місце залишали філософи інтуїції, віри. Так було з основоположником емпіризму Беконем Веруламським, з математиком-філософом Декартом, зі Спінозою, що так ґрунтовно розвинув поняття субстанції, з сенсуалістом Локом, з астрономом Коплером. Кожен із цих філософів зв'язав своє життя з розвитком тієї чи іншої ділянки позитивного знання, але кожен із них все таки примушений був визнати примат ідеї, духу.

Але ось прийшов дев'ятнадцятий вік зі своїм колосальним розвитком техніки і прикладних практичних знань. Поява пароплавів, потягів та інших технічних винаходів могутньо вразила

свідомість нових поколінь. Здавалося, що людський розум всесильний, здатний розв'язати всі загадки буття. Навіть саму людину фізіологія й анатомія розклали на механічні складники і хімічно-механічні процеси. Ці здобутки так поломили цілі покоління людей дев'ятнадцятого віку, що стала можлива філософія наскрізь матеріялістично-раціоналістична. Фохт, Молешот, російський нігілізм Базарова-Пісарєва, марксизм — явища хоч і не однозначні, однак перейняті одним внутрішнім змістом, патосом матерії, що витискає духовість і зводить останню до своєї функції.

Марксизм твердив, що суспільний процес іде шляхом, визначеним марксистською доктриною, і веде до перемоги інтернаціональної пролетарської класової революції. Марксові й Енгельсові інтернаціональна революція промислово найрозвиненіших країн уважалася як факт найближчого майбутнього. Їм ввижалося, що примара комунізму вже блукає по Європі.

Однак передбачення, висловлене в такій блискучій формі, з такою рішучою певністю, з такою величезною кількістю доказів, чомусь не здійснювалося. Навпаки, процес суспільного розвитку в західній Європі показував певну стабілізацію суспільних відносин і розвій політичних подій в національному, а не інтернаціональному дусі. Марксизмові довелося залишити очікуванню негайної революції і перейти до обґрунтування тез про новий етап капіталізму — фінансовий капіталізм, який, мовляв, має привести до остаточної перемоги інтернаціональної революції. Ця теорія оформлювалася в той час, коли вже назрівала російська революція, яка по своїй природі хоч і не мала нічого спільного з комуністичною, дала проте можливість Ленінові побудувати нову концепцію розриву імперіалістичного ланцюга в найслабшому місці. Теорія ця була по суті відступом від марксизму в бік містики, бо проголошувала можливість перемоги пролетарської революції

в країні з мало розвиненим капіталізмом, з нечисленним пролетаріатом. Містичним первнем цієї теорії було твердження цільності світового суспільного процесу, твердження, з якого не виростало жодне раціоналістичне обґрунтування передбачень.

Так чистий раціоналізм зайшов у суперечність із самим собою і виявив безсильність.

Соціальна революція в Росії не була в жодній мірі реалізацією Марксовських передбачень ні в своєму ході, ні в наслідках. Маркс передбачав, що революція буде насиллям пролетаріату над експлуататорами. Насправді російська революція була насиллям деякої частини пролетаріату, люмпену, а згодом советсько-російської бюрократичної машини не так над капіталізмом, як над багатомільйоновими масами трудящих інших націй. Соціалізм-комунізм, що являвся Енгельсові як стрибок з царства необхідності в царство свободи, на практиці являв собою найдикіше потоптання свободи, духово-моральне пригноблення особистості.

Сама перемога пролетарської революції в колишній російській імперії була не результатом діяння тих об'єктивних сил, на які покладався Маркс у своїй концепції, не результатом об'єктивної закономірності, в яку вірив Ленін, а сталася лише завдяки волюнтаристичній напрузі Ленінової когорти на чолі з ним самим, лише завдяки тому, що більшовики уміли силі своєї волі підпорядкувати ряд сил російського суспільства, які мали свій шлях, своє спрямування, ніяк не згідне з завданням пролетарської революції. Так, практично виявилася невідповідність передбачень із наступаючими подіями, банкрутство марксизму, що був найдосконалішою доктриною раціоналізму. Дуже скоро виявилось, що марксизм в його російській практичній інтерпретації є зручною, наймодернішою машкарою російського імперія-

лізму, про що будемо говорити в дальших розділах.

Але раціоналізм скомпромітував себе не лише практично, а і теоретично.

Ленін любив виступати проти вульгарного матеріалізму. Але по суті матеріалізм не може бути невульгарним. Це блискуче доводить своїм трактуванням сам Ленін, підкреслюючи в книзі «Матеріалізм і емпіріокритицизм», що озеро, яке відбиває в своїх водах зовнішній світ, вже має в зародку те, що властиве «живій матерії» — реагувати на зовнішній світ. Ленін не помічав однієї «дрібнички»: жива істота, «відбиваючи» в собі зовнішній світ, завжди є творчою одиницею, момент творчості є перед і після відбиття. Отже, приклад з озером нічого не пояснює, ні в якій мірі не згладжує різниці між живою і мертвою природою. Цю різницю дуже ясно підкреслив філософ Бергсон у своїй книзі «Творча еволюція». Живе ество є неповторне в своїй своєрідності, в своєму розвитку. Істота народжується, росте, розвивається, умирає. Другої точно такої вже не буде. Зовсім інакше в неживій природі. Тут немає неповторності. Вода може бути розкладена на водень і кисень, але сполученням цих елементів знову легко здобути воду. Тоді, як позбавлення живого організму його частини призводить до смерті або порушення нормальних функцій, предмети мертвої природи можна ділити на частини так, що їхня якість ні трохи не міняється. Між мертвою природою і явищами живого світу існує принципова глибока різниця. Всі спроби відшукати моменти подібності, зближення мертвої природи з живою не усувають принципових відмінностей між однією і другою. Тому, між іншим, не можна брати за первопричину Світу матерію, з матерії виводити все багатство людського духу.

Новітня філософія продовжує нормальну лінійно філософського розвитку людської думки, пе-

рервану марксизмом, що виріс з ілюзії раціоналізму.

Пізнання матеріального світу, життєвих закономірностей не заважає філософам визнавати примат (панування) духу, при чому його творча, формуюча особливість характеризується вченням, яке здобуло назву волюнтаризм.

Широким розповсюдженням користується нині філософія прагматизму американського філософа Вільяма Джемса. В органі ОУН «Розбудова Нації» (1928 р., 7. 8.) знаходимо стислу, але яскраву характеристику цього вчення: філософ Джемс, — читаємо там, — «зауважив, що всі здобутки нашого розуму тримаються на віруваннях». Наше передчуття певної гармонії світу, передчуття, що каже нам шукати скрізь причиновости, аналогії й симетрії, — чи не є воно в основі цілої позитивної науки? Зрештою, всяка наукова гіпотеза не є щось інше, ніж запропонована нашій волі на вибір формула, яка встановлює певне відношення між невідомим предметом і людиною. Щоб бути прийнятою, вона мусить визначатися життєвістю, а життєвість міряється волею чину, що її викликає формула. Коли це так, то наша воля є особа, наші пристрасті й нахили мусять сильно впливати на наші переконання. Тому мусимо твердити, що пізнання розумом приходить лише тоді, коли вже висловились бажання й воля.

Безоглядна й безумовна правда не є вигадкою і ми мусимо намагатись її збагнути. Тим не менше ми маємо право, навіть обов'язок, слідкувати за вказівками не лише розуму, але й серця, бо інакше ми опинилися б на становищі скептика, що додає можливість помилки, а нічого не робить, марнуючи всяку нагоду наблизитися до істини. Тим часом віра є дуже творча. Опинившись над прірвою, певна своїх сил людина легше її перескочить, ніж коли вона заважається в критичному моменті. Самі по собі речі не є добрими чи злими, — це наша свідомість робить їх такими.

За мірило якості береться здібність задовольнити наші хотіння. У цьому, на думку Джемса, істо-та добра (прагматизму). Досвід каже, що закони й звичаї запевнюють найбільшу суму добра. Од-наче стан людства міняється, тому змінюються також кодекси моралі. Морального поступу нема, — є лише узгіднення нас з обставинами. Все ж віками вироблені кодекси є міцними вказівками й охороняють нас від суб'єктивізму, бо інакше цей останній, не ведений розумом і волею, може допровадити до нікчемності. Свідомість обов'язку завжди втримає нас від порушення об'єктивної моральності на користь приємності.

Не меншу роль, ніж у моралі, відіграє наша воля в справі пізнання Бога. Релігія звертається до нашої доброї волі й на ній базує наше спасіння. У житті бувають положення, коли ми мусимо першим зробити відрuch, щоб здійснився певний нам бажаний факт. Інтелектуалізм забороняє нам робити перший крок в напрямі визнання релігії доки Бог не дасть доказів свого існування, і то доказів, що піддаються «науковій перевірці». Тим часом інтелектуалізм не забороняє нам вільні вибори і творення фактів у позбавленій ваги щоденній практиці. Майже у всіх скрутних положеннях мусимо йти в невідомість, покладатися на «можливе». Не робити цього — це часто... було б засудом на загибель. Отже, з двох можливостей прояв нашої в'ри робить одну дійсною, і факт, створений волею, входить в масу існуючих фактів.

Виступаючи проти Джемса, Ленін спрмігся лише підкреслити «буржуазну тенденційність» Джемса в тому, що він в своїй системі залишає місце для Бога. Закид в тенденційності ніяк не може підірвати авторитет цієї системи, бо, як ми бачили, сам Джемс угрунтовує вольову тенденційність, як основу інтелектуального розвитку людства і основу всякої діяльності, що ж до «бур-

жуазности», то ця налічка може бути до Джемса причеплена з таким же успіхом, як, скажімо, до Платона, бо ж доказів до свого твердження Ленін не подає.

Українські націоналісти не зв'язують себе приналежністю до певної системи філософських поглядів, вони переконані, що визволений український народ у власній державі силами найкращих своїх інтелектів створить власну національну філософію. Але українські націоналісти стоять на загальних засадах новітньої європейської ідеалістичної філософії, що її яскраво репрезентують, між іншим, і щойно схарактеризовані погляди В. Джемса.

Принципове становище націоналістів у 1928 р. висловлене в такій формулі: «Наші сучасники добачають іншу дійсність, ніж тільки речеву і наочну, та усвідомлюють собі духову природу всесвіту. Не обмежуючися на дані мислі і розум, вони ілекають в душі віру в ідеал, що існує сам в собі та є вищою дійсністю. визнаючи істотні закони й істотність органічних явищ, вони відрізняють площу стихійних явищ від площі вільного вибору або ділання людини. Тому для них свідомість підпорядкування особи істотним законам не суперечить плеканню в людині вроджених їй волі до життя, до чину, до росту як джерела всякого життя.»

В процесі людського життя розумові, думці належить дуже важлива роль, але не основна. Первісні суспільства пішли шляхом розвитку, прогресували, хоча й керувалися майже виключно інстинктами, інтуїцією. Їх рухала вперед воля жити, розвиватися, і завдяки цьому вони підносилися на вищі щаблі. Коли в наслідок людської практики, тобто з тривалого вияву волі, з'явився досвід, знання, наш розум став могутнім знаряддям, упорядковуючим, систематизуючим цей досвід і творячим таким чином науку.

Співвідношення волі й науки-розуму найкраще буде висловити словами одного філософа: «Розум — це око, через око бажання бачить свій шлях, щоб себе заспокоїти.»

Націоналісти ніколи не відмовляються від вивчення життя. В житті націоналісти завжди шукають тих проявів, на які можуть спертися, щоб гворчо змінити життєвий процес силою своєї непереможної волі. Історія є просторим тереном діяння різнородних воль. Чия воля сильніша, той перемагає.

Цілком протилежні теоретичні позиції посідає марксизм. Він обстоює принципи детермінізму (обумовленості) людської волі.

Що значить визнавати детермінізм?

Це значить визнавати залежність волі людини тільки від пізнання закономірностей; це значить неухування всієї складності життя і його неповторності (тоді як закономірність саме й є констанцією повторності); це значить складання надій на обумовленість дійсності об'єктивними факторами, які роблять напрямок історичного процесу незалежним від людської волі, що за нею визнають детерміністи хіба тільки можливість затримати чи прискорити об'єктивно обумовлений процес; це значить відкидання ролі непізнаних і не пізнаваних можливостей розвитку, на які завжди розраховує могутня воля; це значить параліч волі.

Большевики — детерміністи здебільшого теоретично. Практично ж вони дають в своїй політиці найяскравіші приклади заперечення детермінізму. Взяти, приміром, большевицьку колективізацію. Чи не була вона кричущим порушенням справді реальних внутрішніх закономірностей життя селянства?

Ми, українські націоналісти, твердимо: історичний випадок — це не лише перехрещення відомих закономірностей, але й непізнаних та не-

пізнаваних сторін життя. Тому примхливість історії величезна, й вольова напруга відіграє в ній виключну роль, стає не раз чинником вирішальним для всього ходу історичного процесу.

Відомо, що маленька Ірландія, в наслідок напруженої боротьби з колосальною Британською імперією, виборола собі державність. Чи можна пояснити якимись лише економічними причинами ту безкраю тугу за волею, якою були перейняті ірландці так, що ніяка в світі сила не могла їх подолати? Звичайно, матеріалістичне «пояснення» тут нічого не пояснить. Як би там не було, виникнення державності Ірландії обумовлене об'єктивними факторами. Ірландія ніколи не стала б державою, якби не грандіозне її хотіння, воля ірландського народу, яка не спинилася для осягнення своєї цілі перед величезними жертвами. Це яскравий приклад того, як воля творить великого історичного значення факти, що їх за відсутності волі історія не знала б.

Чи візьмим ще приклад з Туреччиною. Виснажена імперіялістичною війною 1914-18 рр. подолана Туреччина стала здобиччю кількох хижаків. Турецькі землі розподілені були поміж імперіялістичними хижакими. Англійці, французи, греки, італійці господарили в ній, як у себе вдома. Всі об'єктивні умови були за те, що Туреччина вже ніколи не воскресне. Справді бо, на турецькій землі отаборилися сили наймогутніших держав в світі, недавніх переможців. Турецький нарід був вічно забитий, протягом віків стояв він в стороні від державної творчості, бо всім розпоряджала деспотична державна верхівка. До того ж був він і некультурний, і нечисленний, якихось чотирнадцять мільйонів. Турецька аристократія зрадила свій нарід і пішла на послуги до імперіялістів.

Але турецький нарід не загинув. Страшні нещастя, що впали на його голову, розбудили в ньому енергію, бажання жити вільним життям. І от під проводом талановитого Кемалю-Паші

починається боротьба. Спочатку неоформлені партизанські групи, погано озброєні, потім концентрація їх в регулярну армію, уперті бої з окупантами, нещадна боротьба проти вірменських повстанців, які за спонукую Англії діяли в тилах турецьких революціонерів... І ось зрештою результат: молода оновлена Туреччина, мов той фенікс із попелу, встає у всій величності перед усім світом.

Чим пояснити цю перемогу Туреччини, якими «об'єктивними» причинами, якими матеріальними факторами? Всі матеріальні фактори були на стороні окупантів: вишколена армія, модерна зброя, а на початку і чисельна перевага над повстанцями. На стороні ж турецького народу було лише глибоке відчуття сорому, образи і бажання непереможне змити кров'ю всі кривди і в крові оновитися. І воля турецького народу перемогла.

Історія людства твориться націями. Але кожна нація може широко здійснювати свої історичні завдання, досягати патосу своєї творчості тільки тоді, коли на її чолі стоїть геніяльна чи велика людина.

Генієм може бути названий той, хто з себе, зі своєї духової суті, творить принципово нові явища, думки, те, чого не спроможна творити жодна інша людина в даному суспільстві, але те, до чого приналежна нова суть. Велика людина не конче повинна бути геніяльна. Велика людина лише увірає ідейний зміст і вольове спрямування нації. Геній принципово змінює духово-вольову істоту нації, тих первнів, що закладені в ній; велика людина лише допомагає розростові і повному виявленню тих позитивних якостей, які народ уже має. Сила генія вимірюється тим, наскільки він робить набутки національного духу своїми для всесвіту, наскільки полонить світ своїми цінностями те суспільство, з якого геній виходить. Великою людиною є той, хто має величезну волю творити історію нації, перемогати

перешкоди на її шляху, хто безмежно вірить у величність своєї нації, хто самозреченням і жертвенністю заслуговує на виключну довіру від народу, хто приваблює до себе силою свого розуму і здібностей і вміє повести за собою еліту, духових вибранців нації.

В розмахові свого творчого діяння велика людина може перерости в геніяльну. Ми мали своїх геніїв. Ними були ЯРОСЛАВ МУДРИЙ, ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, ШЕВЧЕНКО.

Епоха нинішньої національно-визвольної революції висунула великих людей: ПЕТЛЮРУ, КОНОВАЛЬЦЯ, МЕЛЬНИКА.

В тому суспільстві, серед якого панує ідеалістичний світогляд, поширений також героїзм. Там, де духові цінності абсолютні, там, де вони є виразом вічності, там героїзм має міцний ґрунт. Людина відчуває інтимний зв'язок з минулим своєї нації, заглиблюється у зміст тих ідей і поривів, якими жили цілі генерації, переймається історичними хотіннями свого народу і в здійснюванні цих хотінь стремить жити вічно. Там, де хотіння здійснювати ідеали нації виявляється безоглядно на свої матеріальні інтереси, без огляду навіть на смертельну небезпеку, чи певну смерть, там маємо справу з героїзмом. Дехто може запитати: ну, а хіба матеріалізм зв'язує героїчні пориви? Аджеж відомо, що за большевицькі ідеї самовіддано вмирили люди на барикадах. Аджеж большевики проголошували: «Ленин умер, но дело его живет». І не можна сказати, що це гасло нікого не зворушувало. Так, відповімо ми, все це безперечні факти, але ж марксистське вчення має, крім матеріалізму, ще й раціоналістично причеплений до нього ідеал «соціалістичного раю». Він на початку большевицької революції багатьох вабив до себе. Коли цей ідеал, всупереч матеріальній дійсності, вольовими зусиллями Сталіна і його слухняного знаряддя — партії —

був здійснений, виявилось жахливе дійсне обличчя цього ідеалу, що його потворність ще задовго до здійснення з жахом передбачав прозорливий Гайне. Тепер уже даліше здійснювання ідеалів комунізму-соціалізму нікому не присвічувало. Треба було «шукати» для героїзму якоїсь іншої «бази». І от з'являється «героїзм» стаханових, тобто профанація героїзму. Бо Стаханову присвічувала єдина «зоря» — здобуття колосальних матеріальних благ для себе особисто, можливо, ще вабила його і слава «чемпіона» по видобуттю вугілля. Допомогало йому в «героїчній перемозі» шахрайство партійного комітету, який створив йому такі виняткові технічні умови видобутку, які в нормальних умовах для робітника неможливі.

«Героїзм» чкалових, байдукових, леваневських був також героїзмом умовної якості. Це була відважність. Вони справді здобулися на відважні чини. Але вони знали, що в разі успіху їм на голови спадуть колосальні нагороди, почесні, розкішне життя. Чи тільки це надихало їх до подвигу? Розуміється, дехто з них ставав до подвигу во ім'я СССР, во ім'я російської тюрми народів, во ім'я і во славу найжорстокішого, найбільш хижого московського імперіялізму. Справжній героїзм є лише там, де він надихається великою прогресивною ідеєю, через здійснення якої герой прилучається до Пантеону Вічності. Справжній героїзм не зважає на те, чи дістане за свої подвиги якусь моральну чи матеріальну заплату від суспільства. Єдиною високоцінною заплатою для нього є відчуття виконаного обов'язку, відчуття того, що він зробив усе залежне від нього для добра нації. Герої не аскети. Вони люблять життя, вони глибше, ніж хто інший, відчувають його бурхливий пульс. Але їхнє глибоке відчуття життєвих неправд, заподіюваних власному народові, їхнє бажання піднести власний нарід високо понад існуючий рівень веде їх до героїзму. Та-

ким героєм був кожен повновартісний член УВО (Української Військової Організації), таким є кожен повновартісний член ОУН.

Непомітна скромна людина, яка нічого не бажає для себе, яка себе цілком віддає на службу нації — такий є ОУНівець. За ним ганяють агенти НКВД і гестапо, його переслідують злидні, не раз холод і голод, а він не зважає на це і мужньо творить підвалини світової величі України.

Глибоко поетичними рядками змалювала не-легальна «Сурма» ще 1927 р. генезу і природу цього революційно-національного героїзму:

«З підпілля темного йде у світ широкий український боек-революціонер зі сурмою в руках і мечем при боці. З-під землі виходить він на світло денне і ставить свої кроки повільні може, але певні. Під землею він виріс, але вродився на білому світі. В надлюдських муках зродила його мати, кров невинно помордованих ворожою рукою. Кат був його повитухою, скрипіт шибениць колісковою піснею, а казками — зойки катованих. Годувався терпінням народу, а вмивали його сльози сиріт. Дві пістунки мав він: Любов і Ненависть, а одного учителя: Правду. Церквою для нього були могили на полях, а дзвонами ворожі стріли до засуджених на смерть. Лиця його усміх не красить, але й сум йому чужий. Що зветься гріхом — не знає, про боязнь не чув. Милосердя не просить і не дає. Одну віру має — віру в народ свій, з котрого вийшов, до котрого йде і серед котрого жити буде. Він ДУХ — думка воплощена в силу. Думка мільйонів, що за правду лягли, ідея мільйонів, що до правди йдуть.

І ціль у нього одна: воля власній державі. Суверенна, Соборна Українська Держава, то його найближча Мета, а шляхом до неї боротьба.

Апостолом боротьби він був, є й буде. Святу боротьбу за правду й волю проповідувати він хоче, боротьбу, що не знає стриму, не лякається

жертв, що святістю і величчю цілі освячує себе. Він апостол, але хреста в руці не має — лише меч, а слова й тони його сурми будуть тільки відгуками діл, і вони знатимуть його дорогу.

Він апостол чину.

І йде він між Український Нарід: будити тих, що не пробудилися ще з рабського сну; додати сил тим, що стоять в борні; двигати тих, що виснажені впали на шляху. І сам рости і міцніти буде на своїй мандрівці, бо він творець сили і сили твір.»

Таким є український націоналіст. Що це не фраза, свідчать жертви, які понесла протягом багатьох років Організація і які несе й нині й величаві осяги її праці.

II. НАЦІЯ

Основою людського історичного життя й розвою є нація. Розвиток людського суспільства йде від народности до вищого її виразу, який зовемо нацією: безконечним національним розвитком історія людства вичерпується.

Загально визнаючи народність і націю, можна було б сказати, що це духовно-біологічно-соціальна різновидність людства.

Людство є часткою органічного світу. В попереднім розділі ми говорили, що органічний світ кардинально відрізняється від неорганічного творенням все нових і нових досі не бачених явищ, в яких проявляють себе воля й дух.

Народність-нація є виразом творчої волі-духу серед людей. Народність творить історію підсвідомо. Нація несвідому творчу волю поєднує із цілеспрямованими волевими зусиллями. Коли народ в цілій своїй масі опанований чи то ненавистю до ворога, чи то бажанням помсти, чи просто шалом завойовництва, стремлінням виявити надмір сил, йде проти ворога, руйнує його землі і стихійно будує нове життя — це вияв діяння народности. Історичним прикладом такого діяння може бути навіла гунів на Європу, навала, що своїми руїнами започаткувала нову епоху — Середньовіччя.

Але коли французький народ часів Жанни д'Арк не лише об'єднується сліпою ненавистю до ворога, але й ставить перед собою виразну мету — відбудування вільної Франції, вірить в можливість досягнення цієї мети, терпить во ім'я її протягом багатьох років величезні жертви, уособлює свою віру в містичних провідницьких поривах звичайної сільської дівчини і, загубивши цю посланницю Богу, що конає на вогнищі, робить її святим символом боротьби — такий народ є вже нацією.

Коли Данте, Петрарка, Макіявеллі мріяли про відбудову могутньої об'єднаної Італії і дбали про те, щоб практично прислужитись цій мрії — то це значить, що за тих часів італійці ставали вже нацією.

Цілеспрямованість волі як визначальна ознака нації виявляється не лише у сфері політики; вона є ознакою нації абсолютно у всіх галузях духового і матеріального життя. Коли майстер-різьбар, вирізблюючи орнамент, несвідомо наслідував орнаментальні зразки свого народу, він ще залишався на рівні примітивізму народності. Коли автор «Слова о полку Ігоревім» намагався наслідувати Бояна, який був для нього ідеалом національного співця, то він уже ставав репрезентантом національної ідеології.

Між народністю і нацією є принципова різниця, але немає виразної часової межі. Народність визріває в націю. Процес цей відбувається століттями, а свою зформованість доводить нація своїми чинами, відповідними до поставлених цілей.

Неусвідомлений стихійний чин народу часто призводить до прогресивних результатів. Бо і в такому чині виявляється інстинкт самозбереження, саморозвитку. Але історія показує, як часто народи гинули цілком, вимирали частково, поглиналися іншими, коли не спромалися піднятися на рівень нації. Лише в історії збереглися

імена гунів, скитів, половців, печенів. А кельти, рештки яких тепер збереглися в Бретані, в більшості своїй на протязі історії розплилися в чужому етнічному морі, а самі не спромоглися піднятися на рівень тієї досконалості, яка щось важила б на терезах людського прогресу. Подібне сталося і з басками, які, поки зформували свою національну волю-хотіння, з великого народу залишилися мікроскопічним племенем. Народи не залишають тривкого сліду в історії, тоді як процес розвитку нації становить єдиний позитивний зміст історії людства.

Цілеспрямована свідомо й підсвідомо стихійна воля, взяті разом, творять могутню й єдину підставу руху нації, її розвитку. Діяння волі нації виявляється в тому, що нація постійно, вічно сама себе творить. Це самотворення іде двома лініями: перша лінія — біологічний і просторовий розрост нації, друга — творення своєї духово-біологічної специфіки, оформлювання і вдосконалювання своєї духовості.

Коли говорити про першу лінію творення, то треба передусім зазначити, що кожна нація намагається розростися кількісно, збільшити біологічним розмноженням кількість приналежних до себе одиниць. Цей процес не був виключно сферою діяння біологічного інстинкту індивіда, як може декому здаватися. Кожна здорова нація завжди плекала ідеал плодючості, величала материнство, дбала про сиріт, піклувалася про біологічне оздоровлення і виживлення свого національного роду.

Це легко простежити на історії української нації. «Будь багата, як вода, а плодюча, як земля» — прислів'я такого характеру мають багатовікову давність. Чужоземець Павло Алепський, мандруючи по Україні за часів Богдана Хмельницького, був захоплений тим, що жодна сирота не гине під плотом, а доглянена й виховувана росте під опікою козацької громади. Останніми

часами заходи у збільшенні біологічної сили нації набирають пляновости й санкціонованости спеціальними державними законами. Щодо просторового поширення нації, то це також віковичний вияв підсвідомої волі нації. Нація намагається захопити якнайширші земні простори, потрібні їй для життя. Цього вона досягає шляхом стихійного заселювання вільних земель, шляхом економічного витискування з певних територіальних просторів представників інших націй, шляхом завойовування чужих земель і перебирання їх у власність для своєї національної спільноти з допомогою власних державних законів.

Воля нації могутньо виявляється в захисті власних життєвих просторів і в захопленні нових. Та нація, яка не спроможна панувати над потрібними їй життєвими просторами, або занепадає, або зникає з лиця землі. Такий невблаганий закон життя.

Нація, що не вміє боротися, гине.

Найбільшим виявом цілеспрямованої волі нації є створення й розвинення власної держави, яка єдино може забезпечити їй нормальні умови біологічного й духового розвитку. У відношенні до зовнішнього світу, до інших націй національна держава забезпечує, гарантує нації можливість біологічно-просторового розросту. У відношенні ж до самої нації держава є виявом її творчої волі, реалізацією тих соціальних норм співжиття її членів на кожнім історичнім етапі, які вироблені духовобіологічним рівнем цього історичного етапу.

З цією останньою формулою, що визначає зміст державности, ми цілком підходимо до питання, що ж становить при детальнішому розгляді саме оце духово-біологічне ество нації, що в творенні його об'єктивує, виражає себе творча воля нації?

Внутрішній зміст національної спільноти характеризують спільні раса, мова, побут, звичаї, релігія, спільність історичних переживань, спільність психічного укладу (темперамент, моральні, правові й естетичні поняття та норми), спільність економічних інтересів у творенні матеріальних цінностей, спільність соціальних ідеалів і форм. Всі ці фактори, нерозривно з'єднані, переплетені між собою, становлять ество нації.

Якщо визнати дух, хотіння, волю нації за її рушійну силу, то культурні особливості нації завжди будуть духовою субстанцією, з якої розвивається хотіння. Релігія, філософія, мова, література, малярство, музика, танець, скульптура, графіка, архітектура, витворювання найрізномородніших пам'яток матеріальної культури — все це має у кожній нації глибоко специфічні особливості і тим характеризує її. Кожний етап розвитку національної культури виростає на ґрунті всіх попередніх досягнень нації, а також на ґрунті органічного засвоєння і перетворення найвищих досягнень чужонаціональних культур. У сфері культури постать нації виявляється тим, що нація ненастанно збагачується культурно. Її культура зростає кількісно й якісно, стає все досконалішою і все більш поширеною в національних масах. Ніщо цінне в національній культурі, створене в попередніх віках, не гине, а сприймається кожним новим поколінням як духовий скарб. Кожне нове покоління стає духово багатше від попереднього. Національна культура входить в плоть і кров народу, творить всю суму його уявлень і сприйнять, визначає характер його психології. Тому зрада власної національної культури є зрадою своїм спадково, біологічно перейнятим духовим властивостям. Людина, що відкидає свою національно-духову природу, тим самим збіднює себе. Якщо для окремої людини іноді це може пройти більш-менш безкарно, тобто не дуже помітно затримати її розвиток, то масовий відхід

від власної культури призводить до регресу, до духового занепаду, до морального виродження.

Спільність раси — це спільність крові, кровна спорідненість між членами однієї нації. Історія показує, що більшість нинішніх високорозвинених націй утворилися зі злиття кількох або багатьох рас. Сучасні французи походять від римлян, галлів, бритів; італійці — від етрусів, римлян, кельтів, греків, германців, сарацинів. Але нинішній расовий тип кожної нації має виразні особливості, що відрізняють одну націю від іншої біологічно. Колір волосся, очей, зріст, довжина кінцівок, пігментація шкіри, обсяг черепної коробки тощо — це зовнішні ознаки раси, що піддаються вимірам, кількісним відмінностям людського типу. Але поза цими явними ознаками раси є й інші, що їх важко певно означити й урахувати. Це ті ознаки внутрішнього духового складу, що визначаються кровно, расові прикмети характеру. Утворення національно-расового типу в результаті злиття кількох расових елементів виникло в процесі розвитку нації, але вже створена расова сталість перетворювалася на ґрунт для творчої діяльності духу нації. Так, наприклад, дух раси давав себе відчути в такому тонкому витворі духового розвитку, як малярство. Ідеал жіночої краси в Рафаеля зовсім інший, як у Рубенса. Виходячи з засад послідовно марксистського світогляду, не можна пояснити цієї різниці. Марксист доводитиме, що і Рафаель і Рубенс були речниками «торговельної буржуазії» і тільки відходячи від марксизму зможе пояснити відмінність. Тим часом націоналізм дає єдиноправдиве розв'язання загадки: естетичні уяви про жіночу красу в італійця і флямандця мають різний ідеал расовий, звідки й різка відмінність між ними у зображенні жінок.

Спільність історичних переживань також створює духові цінності нації. Кров, пролита за

політичні ідеали нації, родить могутні національні емоції, які живуть як заповіт в душах мільйонів людей. Руїни замків, старинна книга, зіп'ятий від часу прапор армії, історична пісня, нарешті, науково викладена історія народу промовляють до душі, збуджують почуття, формують свідомість члена національної спільноти. Гарячий відгук, який дає історія в душах кожного національного покоління, пояснюється тим, що всі бачать або інтуїтивно відчують, як в історії формувався той духовий зміст нації, яким вона нині живе, ті змагання, які її нині порушують. Обізнання з національною історією дає індивідууму відчуття своєї вічності в нації, життєву певність. В пізнанні минулого нація бачить тривалу дію своїх духових національних прикмет, пізнає себе й на цій основі удосконалює свою духову природу. Погляд (ретроспектива) в минуле завжди дає перспективу в майбутнє: нація спрямовує свій розвиток і свій чин в напрямі, який з погляду історичного розвитку й досвіду найбільше забезпечує її майбутність.

Взаємозв'язок всіх складових елементів духу нації творить її внутрішню єдність. З розвитком нації розвивається її єдність.

Уже в епоху раннього феодалізму національна єдність існувала, хоч, розуміється, і не виступала з такою виразністю, як пізніше. Це була єдність в релігії, у віруваннях, у пересудах, єдність у мові. Це була єдність раси, крові та соціально-психологічного комплексу, утвореного однаковістю географічних умов. Гноблення одного стану інших було величезним гальмом у зростанні національної єдності, але тодішні соціально-політичні відносини не давали ґрунту для інших економічних відносин. Цього маси не могли зрозуміти, але це вони відчували інстинктом. Це була єдність різко упривілейованого і крайньо пригнобленого, але все таки вона існувала. Вірний

васаль, вірний селянин — це не лише літературні ідеалізовані типи середньовіччя, але й типи, взяті з життя.

Що єдність була істотним моментом в житті нації, показує, як об'єднувалися феодалі й селяни перед лицем зовнішнього ворога. Іван Сусанін XVII віку поляки намагалися поневолити Московщину, тоді московський селянин Сусанін врятував життя першому Романову, московському бояринові і цареві, своєму найжорстокішому «клясовому» ворогові.

Завдяки національній духовій єдності було можливе духове творення нових духових і матеріальних цінностей, а значить і прогрес нації. У творенні цінностей завжди виявляється внутрішня зумовлена єдність всіх станів нації. Франція XVII віку була в zenіті слави саме тому, що там бачимо тісне співробітництво всіх кляс. І коли рештки феодалів зважувалися піднімати свій прапор реакційної політики (наприклад, фрonda), вся нація, об'єднана державною владою, розчавлювала їх і йшла далі шляхом максимально можливої в тих історичних умовах співтворчості. Король був святиною для всіх. Коли Людовік XIV говорив: «Держава — це я», — то він був правий в тому сенсі, що справді об'єднував у своїй особі стремління всієї Франції. Англія досягла державної могутності у XVIII віці завдяки тому, що там через парламентарний устрій, запроваджений ще в XVII столітті, протягом довгого часу ширше, ніж будь-де в Європі за тих часів, виявилася органічна єдність англійського народу в процесі творення цінностей з англійським державним апаратом.

Отже, основним процесом, що через нього іде внутрішній поступ нації є процес творення духових і матеріальних цінностей. Сам по собі цей процес увесь час сприяє зміцнюванню відчуття національної єдності. Але кожна нація через свої

стани несе в собі і тенденцію внутрінаціональної боротьби. Творення провадиться на принципі тіснішого співробітництва, а розподіл створених матеріальних цінностей відбувається в стані перманентного (постійного) конфлікту інтересів різних станів: стан, який очолює творчі процеси, дістає більше матеріальних благ, аніж інші стани; всі інші стани миряться з цим доти, доки відчують, що керівна верства здатна вести творення духових і матеріальних дїбр вперед. Якщо інша верства знаходить в собі здатності очолити процес творення, вона перебирає керму в свої руки. І цей перехід силоміць є саме революцією.

Кожна революція, а навіть реформа, усуває нараз ненормальності розподілу дїбр і створює нове співвідношення станів, яке в такий спосіб змінює національну спільноту.

Відчуття національної єдності в тій чи іншій мірі властиве кожній нормальній людині. Це відчуття керує й станами. Наявність цього відчуття, отже, давала можливість станам не лише спільно творити нові цінності, але й примушувала іноді окремі стани передавати провід творення цінностей в руки іншого стану, який надто наочно для всієї національної спільноти виявляв свої здатності піднести творчий процес на вищий рівень. Такою була в Московщині реформа Петра I, що своєю кардинальністю дорівнюється революції. До Петра I в національній житті Московщини на чолі стояло феодалне боярство. Петро I рішуче обмежив бояр, висунув на перший план купецтво, дав імпульси до розвитку промислової буржуазії. Щоправда, деякі елементи боярства пробували силоміць захистити свої привілеї (організований боярами «стрілецький бунт»), але більшість боярства погодилася зі своїм новим становищем.

Інший приклад кардинальної реформи, рівнозначної революції, реформи, в якій виявляється перевага почуття національної спільноти над почуттям станової користи, бачимо в Англії. За

словами видатного англійського письменника Герберта Веллса «в історії Англії був приклад добровільної передачі влади однієї класи іншій. В періоді між 1830-70 рр. стався без будь-якої жорстокої боротьби процес добровільного переходу влади від аристократії, вплив якої наприкінці XVIII віку був ще дуже великий, до буржуазії, яка була сентиментальною опорою монархії».

Нині внутрішня єдність нації дійшла до вищого, ніж будь-коли, рівня. Та велика істина, що творення нових тривалих цінностей ґрунтується тільки на національній єдності, на співпраці всіх станів, перестає бути лише інстинктивно відчуженою істиною. Цю істину усвідомлюють поволі цілі нації і відповідно до неї перебудовують все своє життя, усуваючи можливість соціальних катаклізмів. Ті дуже відчутні обмеження приватного капіталу, запровадження плянності в національне господарство, які спостерігаємо в Америці, Німеччині, Італії, спрямовані до того, щоб посилити національну спільність і усунути саму можливість класових революцій.

Маркс і Енгельс в своєму «Комуністичному маніфесті» дали стислу формулу, в якій виклали своє розуміння історичного процесу. Основною рушійною силою історії вважає марксизм класову боротьбу. Націоналізм рішуче відкидає таке розуміння історичного розвитку. Лише воля нації, що виражає, упредметнює себе в дедалі вищому рівні національної єдності, є справжньою рушійною силою історії. Марксистській раціоналістичній надуманій схемі треба протиставити відповідну об'єктивній дійсності формулу, яка звучатиме так:

ВСЯ ІСТОРІЯ ПРОГРЕСУ Є ІСТОРІЄЮ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОГРЕСУ, ВО Є ФУНКЦІЄЮ ОРГАНІЧНОЇ ЄДНОСТІ НАЦІ. ОРГАНІЧНІСТЬ НАЦІ ПОЛЯГАЄ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ І ВЗАЄМОПРОНИКНЕННІ ВСІХ ЇЇ ДУХОВО-ТВОРЧИХ

ЕЛЕМЕНТІВ, ЯКІ РОЗВИВАЮТЬСЯ ЯК САМОВИСТАЧАЛЬНА ЦІЛІСТЬ. ІСТОРІЯ ВСІХ ВІКІВ ПОКАЗУЄ, ЩО ТВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ОДНІЄЮ ВЕРСТВОЮ НАЦІ ІДЕ ЗАВЖДИ В ЗВ'ЯЗКУ З ДІЯЛЬНІСТЮ ІНШИХ ВЕРСТОВ. В ПРИНЦИПІ ТВОРЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ЗАВЖДИ ВИЯВЛЯЄТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ЗУМОВЛЕНА ЄДНІСТЬ ВСІХ СТАНІВ НАЦІ, В ПРИНЦИПІ РОЗПОДІЛУ ВАРТОСТЕЙ — ЧАСТО СУПЕРЕЧНІСТЬ І СТАНОВА БОРТЬБА, ЩО ПРИЗВОДИТЬ ДО РЕВОЛЮЦІЙНО-КЛАСОВИХ КАТАКЛІЗМІВ, ЯКІ УСУВАЮТЬ КРАЙНІ НЕНОРМАЛЬНОСТІ, ТОБТО ПОРУШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ НАСЛІДКОМ ВИНИКУ ПАРАЗИТИЧНОГО ПРИВЛАСНЕННЯ. ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНО-СТАНОВУ РЕВОЛЮЦІЮ СУСПІЛЬСТВО ПРИХОДИТЬ ДО ВНУТРІШНЬОЇ ГАРМОНІЇ, НОВОГО СПІВВІДНОШЕННЯ, ОРГАНІЧНОЇ СПІВПРАЦІ СТАНІВ, НОВОГО ЕТАПУ ТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДУХОВОЇ І МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ, З ЧАСОМ ПОВІЛЬНОГО НАПІВУСВІДОМЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ ОРГАНІЧНОЇ СПІВДІЇ ВСІХ ВНУТРІШНІХ СОЦІАЛЬНИХ СИЛ НАЦІ. МОЖЛИВОСТІ УСУНЕННЯ РЕВОЛЮЦІЇ ЯК СТИХІЙНОГО ЗНИЩЕННЯ НЕНОРМАЛЬНОСТЕЙ РОЗПОДІЛУ, ЗРОСТАЮТЬ. СОЦІАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ ЗАМІНЮЄТЬСЯ СОЦІАЛЬНОЮ РЕФОРМАЦІЄЮ, МІРА РАДИКАЛЬНОСТІ ЯКОЇ ДЕДАЛІ ЗРОСТАЄ. РАЗОМ З ТИМ ЗРОСТАЄ БЕЗМІРНО ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЧНІСТЬ НАЦІ В ЇЇ НЕ ПЕРЕРИВАНОМУ СОЦІАЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНИМИ ВИБУХАМИ РИТМІ ТВОРЧОСТІ.

В ІСТОРІЇ МИНУЛОГО КОЖНА НАЦІЯ В ПЕВНИЙ ПЕРІОД ВИСУВАЛА НА ЧОЛО ЖИТТЯ ТУ ЧИ ІНШУ ВЕРСТВУ ОРГАНІЗАТОРІВ, ЯКА НІКОЛИ НЕ МОГЛА ПРОЦЕС ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ВЕСТИ ПОЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ ДУХОВОТВОРЧИМИ ІСТОРІЧНИМИ ТРАДИЦІЯМИ, НАБУВАЛА СИЛИ І ЗНАЧЕННЯ

В НАЦІОНАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ НАСТІЛКИ, НАСКІЛЬКИ СТАВАЛА ДІЙНО ВИЯВНИКОМ І ОРГАНІЗАТОРОМ ПРОГРЕСУ НАЦІЇ. КІНЕЦЬ-КІНЦЕМ ПРОВІДНА КЛЯСА СВОЄЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТВОРИЛА ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ТВОРЧОЇ ПРОВІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНШОЇ КЛЯСИ, ЩО ПРИХОДИЛА В НАСТУПНИХ ЧАСАХ ДО КЕРІВНИЦТВА. ТАКИМ ЧИНОМ В ІСТОРІЇ КОЖНОЇ НАЦІЇ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОВІДНИХ ВЕРСТВ ЗДІЙСНЮВАЛАСЯ БЕЗПЕЧЕРИВНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ. В МІРУ УСВІДОМЛЕННЯ ЧЛЕНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ СУТІ НАЦІЇ, ЯКА ПОЛЯГАЄ В ЇЇ ОРГАНІЧНОСТІ, ПОЧИНАЄ СВИДЕМОК ЗДІЙСНЮВАТИСЯ ПРОЦЕС НАЙВИЩОЇ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЖИТТЯ. КЕРІВНУ ТИМЧАСОВУ ФУНКЦІЮ ОДНОГО СТАНУ НАМАГАЄТЬСЯ ЗАМІНИТИ НАЦІЯ ПОСТІЙНИМ КЕРІВНИЦТВОМ ВСІХ НАЦІОНАЛЬНО ВАРТІСНИХ ОДИНИЦЬ ВСІХ СТАНІВ НАЦІЇ. ЦЯ ЕПОХА В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА ТІЛЬКИ ПОЧИНАЄТЬСЯ, В НІЙ — ПАТОС РОЗВИТКУ НАЦІЇ. ТА НАЦІЯ, ЯКА СПРОМОЖЕТЬСЯ ДО НАЙВИЩОГО ПІДНЕСЕННЯ ОРГАНІЧНОСТІ СВОГО ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ НА БАЗІ МОДЕРНОГО ВНУТРІШНЬО - НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕМОКРАТИЗМУ, САМЕ ТА НАЦІЯ МАЄ НАЙБІЛЬШІ ЗАЛЕЖНІ ВІД ВЛАСНОЇ ВОЛІ ШАНСИ СТАТИ НАЙВЕЛИЧНІШОЮ Й НАЙМОГУТНІШОЮ У СВІТІ.

Для того, щоб правильно розуміти історичний процес, треба покінчити з цілим рядом марксистських пересудів, які ще не раз міцно панують серед нас, українців.

Перший пересуд — клясовість культури. Марксисти ніколи не перестають твердити, що всяка культура клясова.

Для того, щоб найбільш наочно показати ложність їхніх позицій, візьмімо такий витвір культури народу-нації, як мова. В кожній національ-

ній мові, незалежно від того, чи уживає її робітник, чи селянин, чи буржуа — завжди однакова граматична форма, всі оті відмінки, числа, дієзміни, вся її синтаксична структура, її лексичний багаж. До якої б кляси не належав член національної спільноти, він висловлюється так, щоб його зрозуміли й інші члени цієї ж самої національності, незалежно від їхнього соціального становища. Тим часом робітників двох різних національностей мова ділить певною межею.

«Стіл» українець завжди називатиме «столом», незалежно від того, чи цей українець робітник, чи ремісник, чи селянин. Так само однакові і формою й змістом є майже всі слова для кожного члена національної спільноти. В змісті поодиноких слів дійсно виступає клясове забарвлення їх (наприклад, слово «куркуль»), але ці поодинокі слова не міняють національного змісту мови. Ці клясові елементи в мові мають таке ж незначне місце, як і вузько-професійні елементи її, й немов та шелюха розвіюються, потопають в загальному річищі розвитку мови. Мовні явища, створені багато років тому, не раз виявляють себе тривкішими, життєвішими, ніж клясові мовні утвори, які, з погляду марксистів, яскраво характеризують клясовість мови.

Не більше клясовими, ніж мова, є й інші прояви духової культури нації.

З огляду на весь історичний процес немає розвитку клясової культури як абсолютної цінності, є лише віковичний розвиток національної культури, в якій внески окремих верств — лише окремі цеглини великої будови, що росте в безконечність.

Другий марксистський пересуд — це твердження про рівноправність націй.

Для большевиків — у теорії, розуміється, а не на практиці — усі нації рівні. Це зрозуміло: вони на нації дивляться з точки зору раціоналіс-

тичного права рівності всіх людей. Визнаючи рівноправність всіх людей «в комуністичному раю», вони цей принцип рівноправності застосовують і у відношенні до всіх націй. Ми дивимось на цю справу інакше. Для нас право є функцією вартості так окремої людини, як і окремого народу.

Є народи, що в своїй багатовіковій історії не вийшли за рамки первісної дикости (напр., у Південній Африці), або такі, що споконвіку відзначаються своєю відразою до праці. На нашу думку, готентоти і англійці не є рівновартими. Це ще не значить, що ми виправдуємо імперіялістичну політику колоніального рабства, яку запроваджує Англія в Африці під плащиком цивілізаторської місії. Ми не вважаємо за доцільне точити балачки про визволення націй і народів від гніту в світовому масштабі, коли наша нація перебуває в найстрашнішому рабстві у кількох окупантів саме тоді, коли світовий «визволитель» націй — большевицький хижак — робить стрибок на нашу землю, щоб знову відновити у нас московське колоніальне рабство.

Третім пересудом марксизму-ленізму-сталінізму є твердження про обмежені часові рамки існування нації.

Чому большевицьким теоретикам так важко довести, що нація є категорія, створена економічними відносинами капіталізму?

Ленін і Сталін обстоюють, що нині світ увійшов у фазу пролетарських революцій, які мають завершитися перемогою соціалізму-комунізму в усьому світі. Отже, визнати, що нації мають за собою велике історичне минуле, що вони є формувальними чинниками людського прогресу — це значить відкинути основне в марксистській доктрині, тобто ту «закономірність» класової боротьби, яка веде до конечної перемоги комунізму. «Национальный вопрос есть часть общего вопро-

са о пролетарської революції, часть вопроса о диктатуре пролетариата», — пише Сталін у «Вопросах ленинизма». Подібне твердження знаходимо і в Леніна. А що це твердження цілком розходиться з історичними фактами, то факти історії марксизм-ленізм ігнорує. Сталін вважає, що народ стає нацією тільки тоді, коли його буржуазна верхівка потребує здобуття всього національного ринку, і тому підносить гасло об'єднання національної території в одну політичну незалежну цілість. Якщо ж придивитися до справжнього, не фальсифікованого історичного процесу, то стикаємося в ньому з фактами утворення національних держав в ті епохи, коли буржуазії не було ще зовсім або вона була другорядним, мало помітним чинником в житті нації. Взяти болгарів чи сербів. Ці нації мали свої держави, боролися за свою державну незалежність ще тисячу років тому. Але ні один марксист не наважиться проте сказати, що то були часи панування буржуазії в Болгарії і Сербії. Втрата сербами власної держави в 1389 році стала для них всенациональним горем. Боротьбу на Косовому полі сербський народ протягом багатьох віків ставив як акт високого героїзму в своїх легендах. При чому ж тут буржуазія?

Марксиста також твердять, що в майбутньому нації мають зіллятися і на їх основі виросте безнаціональне суспільство.

На таке твердження ми мусимо відповісти, виходячи із засад ідеалізму, що, як ми вже констатували, вбачає в націях духово-біологічні індивідуальності і таким чином прилучає людство до всієї суми явищ органічного світу. І так само, як в природі все стремить до індивідуалізації, так і людське суспільство не лише через окремі індивідууми, але й через національну індивідуалізацію стремить до різноманітності. «Кожна нація, якраз у своєму своєрідному, оригінальному, у своїй „однобічності“ й обмеженості має вічне, загаль-

не значення». Так само, як не можна припустити, що всі індивідуальні різновидності органічного світу зіллються колись в один біологічний тип, так само не можна припустити, що все людство колись втратить свої національні особливості. Ні зусилля комуністів, ні прагнення світового капіталу не осягнуть успіху.

До цього ж таки висновку приводять і спостереження над конкретностями історичного процесу. Ніщо в історичнім процесі не дає доказів, що всі нації зливаються в понаднаціональну спільноту. Марксисты твердять, що зріст комунікації, поширення культурних взаємовпливів тощо «руйнують національні перегородки». Насправді ж для кожної здорової нації чужі зразки стають лише джерелом, побудником для власної оригінальної творчості. Деякі найбільш елементарні, примітивні вияви національної культури (напр., своєрідності одягу) дійсно затираються, але складні своєрідності, що носять ознаку національної психології, лише глибшають в своїй індивідуалізації. В широкому зіткненні з іншими націями нижні національні маси глибше відчувають своєрідність власного духу і привчаються цінити національні духові вартості. Так і в масових масштабах виростає свідоме культивування своєї національної суті. Зміст міжнародніх зв'язків не послаблює, а посилює розвиток націй.

Все це доводить, що нація вічна. Нація була, е й буде незамінним джерелом і платформою прогресу на земній кулі. Все відбувається в нації і нічого поза нею немає. Коли не стає однієї нації, простір по ній використовує друга. Але завжди основним принципом буття і розвою людського розуму на землі є нація.

III. УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ

Початки української нації коріняться в сивій давнині. За часів княжої доби українська нація виступає як досить зформована цілість. Вже тоді набирають виразності в українців ті основні особливості, що характеризують націю. Якщо в X віці ще помітні племінні різниці між полянами, дулібами, деревлянами, сіверянами та ін., то в XI віці такі різниці вже остаточно затираються. Поняття «Руської Землі» охоплює собою всі південно-східні слов'янські племена, між якими заходять тісні духово-культурні політичні і господарські взаємини. Всіх їх сполучає свідомість політичної єдності у протиставленні як до дикого надчорноморського степу, опанованого кочовиками, так і до варварської півночі, в якій вже тоді починала формуватися нація москвинів. У нашому першому літописі, в «Повісті временних літ», знаходимо вже розуміння відмежованості українських земель, очолених Києвом, від північно-східніх слов'ян, що давали початок москвинам.

Історію нашої батьківщини літописець починає легендою про відвідання апостолом Андрієм Наддніпрянщини. За оповіданням літописця апостол Андрій благословляє гори понад Дніпром, водружає на них хрест там, де пізніше виник

Київ, і пророкує, що на цьому обширі виросте велике і славне місто. Потрапивши до Новгороду, апостол Андрій, як каже літописець, був здивований звичаями новгородців митися в задушливо гарячих лазнях і при тому хльоскати себе майже до неприємности лозиною: йому незрозуміло було, чому люди, що їх ніхто не мучить, самі себе мучать.

Легенда цікава тим, що в ній яскраво виявився український патріотизм автора (отже, очевидно, й того середовища, в якому автор обертався). Для літописця Київ — святе місто, освячене благословенством і пророцтвом апостола. До новгородців же, що в районі озера Ільменя становили один з центрів формування москвинів, літописець ставиться із зневажливою іронією, в якій бачимо психологічну відчуженість. Очевидно, вже тоді наші предки досить виразно відчували свою окремішність від північних сусідів.

Як глибоко українці княжої доби переймалися національними почуттями, з якою яскравістю розуміли вони органічність, натуральність національного інстинкту, свідчить чудова поетична легенда, переповіджена літописцем у «Галицько-Волинському літописі».

Половецький отрок — оповідає легенда — за молодих років був узятий в полон. Вихований на чужих землях, він цілком забув свій рідний край, просторі степи половецькі, кочовниче плем'я своє і власну родину. Батько його, половецький хан Сирчан, посилав від себе людину, якій доручає вирвати отрока із полону. Але отрок не хоче повертатися додому. В новій батьківщині він почувається добре. Всі почуття до власного рідного краю заснули в ньому. Посланець розповідає йому про батька, про розкоші половецького краю, співає йому половецьких пісень. Але ніщо не може порушити мертвого спокою отрока, ніщо не зворушує його. Тоді дає посланець отрокові понюхати степової трави — Свщану. І сталося чудо.

Мов ужалений схопився хлопець. Запалали вогнем його очі. Перед його духовим зором раптом постала його батьківщина у всій своїй величній красі: розлогий степ з шовковою травою, половецькі гарби, дикі гаркаві вигуки рідних людей. І, немов упоений якимсь чаром, спішить отрок зі своїм поводитирем туди, де жде на нього рідний батько.

Легенда ця вражає кожного тим глибоким змістом, що закладений в ній. Тодішні українці, як бачимо, розуміли, що національне почуття є духовою особливістю природи людини, що національний інстинкт коріниться глибоко в душі, що він є непереможний, що він здатний опанувати людину цілком, без останку. Якщо таке почуття підноситься в легенді як ідеальне, то, безперечно, воно було властиве кращим українським людям того часу.

Коли вчитамось в славнозвісне «Слово о полку Ігоревім», також помітимо, що невідомий автор цього твору наскрізь перейнятий національним почуттям. Він живе стражданням і болями української землі, її слава підносить його на вершини патосу, а її упадок під тиском «поганих половчан» викликає в нього глибоку скорботу. Його болить те, що в українській землі немає згоди між князями. Йому близькі не лише інтереси князя та його дружини, він турбується також про долю «ратая», селянина. Кожним нервом своїм відчуває він єдність «землі руської», єдність Чернігова, Новгороду-Сіверського, Києва, Галича. Всі його мрії і заклики спрямовані в один бік, в бік піднесення політичної могутності Київської Русі-України. Коли національне почуття єднається з політичною мудрістю і політичною активністю, ми маємо свідому національну волю, що перетворює народність в націю. Саме «Слово о полку Ігоревім» є виразом свідомої національної волі, отже, безперечним доказом того, що українці вже за княжих часів оформлювалися з наро-

ду в націю. Згадка у творі про північно-східні землі — це данина ідеї державности Києва і до національного комплексу переживань автора не належить.

Нація москвинів набрала цілком виразного обличчя значно пізніше, ніж українська. Процес її викристалізування припадає на XI-XII віки.

За своєю расовою природою москвини — мішанці слов'янської та фінської крові. Слов'янський первень москвинів — це племена кривичів, половчан, новгородських слов'ян. Головною ж біологічною основою москвинів стали фінські племена: Чудь, Водь, Ям, Вєсь, Перм, Меря, Мурома, Мордва, Мокша, Мещера, Черміси, Югра, Печора, Корель, Зиряне, Самоядь, Єрза та інші. Слов'янсько-фінське походження засвідчують дані археології, речові докази, проти яких сперечатися не доводиться. Видатний знавець російських археологічних даних, проф. Спіцин, в своїй праці «Владимирские курганы» зазначає: «Моги- руським (тобто українській області) і середньо- руським (тобто білоруським) племенам... у Володимирській області (центрально-московській) їх нема».

Московський історик Мілюков пише: «...трудно було б шукати наших предків, як це робили московські історики-націоналісти, між кочовими племенами російського півдня (цебто України — наша прим.) ...там відбувалися інші процеси і московська національна традиція — навіть і несвідомо — туди не доходить.» «Згідно з усіми відзнаками... в лісній смугі горішніх допливів Дніпра й зараз на схід від нього, минаючи степ, у напрямку до Оки і Волги сусідували з русько-слов'янськими племенами фінські й тюркські. Брак географічних перешкод, єдність будови східньої рівнини виявилися могутніми об'єднуючими принципами. Поступово просуваючись вгору по рікам до водозборів, а потім переходячи в другі басейни,

руські колоністи повільно розселялись між чужими племенами, передаючи їм свою мову, засвоюючи їх фізичну зовнішність.»

Цілковиту відрубність москвинів за часів їхнього формування від українців стверджують московські вчені Прєсняков, Любавський, Смирнов тощо.

Північно-східні слов'яни, перед тим, як злилися з фінами, не створили жодних значних духово-культурних цінностей, не виробили власної цивілізації. Винятком з цього були новгородці, де виникали зародки оригінальної північнослов'янської культури, які були нещадно, майже безслідно знищені згодом Москвою, коли «Господин Великий Новгород» став московською провінцією.

Не маючи власних культурних та державно-творчих традицій, москвини переймали їх від нас, з України. Так перейняті були наші книги, наші поетичні легенди, цілий ряд особливостей нашої матеріальної культури. Доходило до того, що переймано навіть назви наших міст (Володимир, Галич тощо). Москвинам здавалося, що коли вони запозичать з України зовнішній вигляд її культури, то це піднесе їхню молоду державність на рівень могутности Київської Русі. Тому у Володимирі Суздальському з'являються Золоті Ворота, річка Либєдь тощо. Дуже важно тут підкреслити, що предки нинішніх москвинів у жодній мірі не були співтворцями культури й цивілізації Київської Русі — це історія лише України.

Московщина на зорі свого історичного життя не мала нічого величного, нічого такого, що становило б непроминальну вічну цінність, а не маючи — намагалася привласнити так, як привласнила собі старовинну українську назву Русь. Національна амбіція москаля вимагала того, щоб виводити генезу московської нації від вихідців з південно-східнього слов'янства. Москвинові треба було, бодай фальшивими аргументами, довести

свої культуротворчі здатності в давньому минулому. Але теорія «общих истоков русской истории» має ґрунт не лише в амбіціях москвинів. Ця теорія потрібна їм також для виправдання своєї агресії на Україну. Бо якщо припустити, що росіяни й українці мають в своєму минулому цілі століття спільної духової творчості, то це означатиме, що між ними ще й нині повинно залишитися багато спільного з тих давніх часів. На цьому вже легко ґрунтувати й ідею «единой неделимой», чи то в її старій білогвардійській, чи в новій большевицькій варіації.

Саме так і роблять нині новітні білогвардійці з «русской освободительной армии», коли проголошують Володимирів Тризуб «общерусскою» національною емблемою, або большевики, коли гучно святкують в Москві та Ленінграді ювілей «Слова о полку Ігоревім» як «пам'ятника общерусской культуры».

Весь цей галас навколо «общерусскости» робиться з єдиною метою затуманити свідомість українця, запевнити його, що різниці між українцями і росіянами не такі вже органічні, не такі вже характерні, що, власне, не має рації українцві дбати про власну державність, відмежовуватися від «братнього народу». Що в давньому минулому українці не мали майже нічого спільного з москвинами, ми довели, посилаючися на тих російських учених, для яких інтереси істинної науки стоять вище понад всякі інші міркування. Тепер же, переходячи до аналізу основних національно-расових особливостей українців, ми весь час підкреслюватимемо те, чим відрізняються українці всіх часів, всіх епох, від москвинів.

Звернемося насамперед до даних антропології. Тут виявляється, що фізичними особливостями українці дуже відрізняються не тільки від росіян, але й від поляків. Французький учений Амі поділяє слов'ян на дві групи. До першої зараховує він поляків, білорусів та москвинів.

Серед цієї групи переважають особи ясноволосі та ясноокі, довголові, низькорослі. Друга група обіймає сербів, хорватів, словінців, чехів, словаків та українців. Тут переважає темноокість, темне волосся, круглоголовисть, високий ріст. Багаторічні дослідження професора Петербурзького університету Х. Вовка, засновані на численних антропометричних вимірах, цілком стверджують і деталізують погляди професора Амі. В результаті вислідів Хведора Вовка встановлено ряд антропологічних прикмет, що ними дуже помітно відрізняються українці від росіян. Досвіди показують, що домішки фінсько-тюркської крові істотно віддалили росіян від народів Європи і наблизили до Азії. Щодо українців, то вони, як за даними Амі, так і за даними проф. Вовка, зберегли свою старовинну динарську расову основу. Так в самій фізичній зовнішності виявляється своєрідність українського національного типу. Коли перейдемо до розгляду внутрішньої, духової специфіки нашої нації, то тут мусимо зазначити передусім, що духовий світ нації безмежно складний і багатий, як складне і багате життя в цілому. Немов у гігантському калейдоскопі, михтять в цьому національному житті різноманітні явища, виникають і зникають, сповнені суперечностей, взаємодоповнюючого змісту. Кожна особовість така своєрідна і неповторна, становить певне кільце в безконечному ланцюгу, що зветься нацією. І кожна людина, попри всю свою неповторність, має в собі щось спільне для інших. Якщо розглянутися в цих спільних моментах, якщо систематизувати близькі між собою явища духового життя, то можна, зрештою, встановити основні духові риси національності, що живуть в ній тривало чи вічно. Таке вивчення духових національних особливостей щойно починається, але вже й нині можна встановити певні сталі ознаки української нації та порівняти духове обличчя з обличчям бодай москвинів.

Дуже тривкими постійними рисами нашого національного характеру є естетизм, емоціоналізм, чутливість, ліризм.

Розкішна українська природа, багата на кольори, на примхливість тонів і ліній сприяла розвиткові естетичних смаків українця. Завжди заглиблений в природу, зв'язаний з нею тисячами ниток, українець навчився розуміти її красу, відчувати її південну м'якість, ніжність її матірнього лона. Українські народні вишивки чарують око своєю вишуканістю, стильовою витриманістю малюнку. Українські килими заслужено користуються славою далеко поза межами України. Українець кохається в орнаменті і прикрашає ним навіть найбуденніші речі хатнього вжитку. Українські села вражають кожного своїми біленькими чепурними хатками, розкішними садками, квітниками навколо хат. Українська пісня багатством своєї мелодії, своєю широю задушевністю, глибиною змісту не має собі рівних. Для українця поезія і мистецтво — це не додаток до праці, не відпочинок, це частина його самого, це невід'ємний елемент трудового життя, в якому насолода від праці зливається воедино зі складним комплексом естетичних переживань.

Не те в Росії. Антиестетичність, бруд, нехлюйство характеризують побут російського селянина, багато цього є в пересічній російській робітничій чи інтелігентській родині.

В цьому нашому твердженні не слід дошукуватися націоналістичної пересадки, як дехто, очевидно, робитиме. Найоб'єктивніші наукові спостереження етнографів показують, що чисті, побілені українські хати поширені майже по всій українській етнографічній території, скрізь там, де починаються російські етнографічні масиви, відразу різко замінюються на бревенчасті непобілені «избы», забруднені і занедбані у своїй зовнішності. Професор Кембріджського університету Деніель Клерк, якому ніяк не можна закинути

українського націоналізму, в своїй книзі «Подорож до Росії, Криму й Туреччини» (Лондон 1812 р.) пише: «Хати в Україні чисті, як у Белзі — мандрівникові здається, що він переїсся до Голляндії або до Норвегії. Нарід в Україні нагадує верховинців із Шотляндії. За столом українського селянина більша чистота, аніж за столом у московського князя. Знавець народної творчости, росіянин по батькові, проф. Костомаров, такими словами характеризує різницю між російською і українською піснею: «Участь природи в великоруських піснях дрібна, в українських — незвичайно велика: українська поезія не розлучається з природою; природа оживлює її, поділяє з нею радощі й журбу людської душі; трави, птаство, звірята, світила неба, ранок і вечір, весна і сніг — усе дише, думає, почуває разом з людиною, все відгукується до неї чарівним голосом, голосом то співчуття, то надії, то присуду. Душею кожної народної поезії є, звичайно, — любов; в великоруських піснях це почуття тільки де-не-де бере верх над матеріальністю; навпаки, в українських воно досягає якнайвищого одуховлення, чистоти, височини, спонук і грації образів... Жінка у великоруських піснях рідко коли виростає до свого людського ідеалу, рідко коли краса її підноситься понад матерію, рідко коли почуття закохання може шанувати в жінці що іншого, крім тілесної краси, рідко коли пісня нагадує про високі прикмети й повагу жіночої душі. Українська жінка в поезії українського народу змальована такою духово прегарною, що й у самому своєму упадку являє поетично свою чисту натуру й соромиться свого пониження. В забавних піснях, у жартівливих різко зазначається супротивність української й великоруської природи. В українських таких піснях виробляється краса слова і вислову, осягає правдивої мистецькості; людська натура, відпочиваючи, не вдовольняється простою забавкою, а визнає потребу нада-

ти їй таку прегарну форму, щоб не тільки бавила, а й підносила душу; веселість бажає обгорнути її стихіями краси, освятити думкою. Навпаки, у великоруських піснях такої категорії визначається тільки прямування втомленої прозаїчною працею природи — побавитись аби-чим на годинку, не ворущачи мізків, не займаючи серця, не порушуючи фантазії. Такі пісні у великорусів існують не самі ради себе, а ради побічної декорації іншої, чисто матеріальної втіхи, і тому частенько доходять до цинізму.»

Отже поетичність природи українця різко суперечить утилітарно-матеріалістичним нахилам росіянина. Нам можуть закинути: «де ви нині можете побачити в Україні оті килими, оту закоханість в естетизації життя?» «Так, — відповімо ми, — нині всього цього в Україні нема. Скрізь лише злидні й руїни. Большевицьке панування позбавило елементарного добробуту українця, підірвало всякі можливості естетизації життя, а німецька окупація із не меншою силою продовжує цей процес. Але нахил до життя, перейнятого мистецтвом, зрештою до чистоти — риса, властива українцеві протягом багатьох віків, і коли за останні десятиліття ця риса, викорінювана московською колоніальною політикою, не могла повністю виявлятися, то тим більшу тугу по нормальному життю, перейнятому українським естетизмом, відчувають нині українці.»

Індивідуалізм, любов до свободи також яскраво виявляються в українській вдачі. Українець високо цінить свою індивідуальність. На протязі всієї української історії бачимо серед українців великий потяг до освіти. Через освіту українець прагне піднести свою особистість над іншими, стати внутрішньо повновартісним, збагатити свій духовний світ.

«Ще за старого режиму москвинів дивувало, — пише кол. член директорії УНР Андрієвський, — що в російській армії велика більшість унтеро-

офіцерів (в Україні їх називали „мундирниками“) була з українців. Українець, коли попадав до війська, не хотів зоставатися рівним з другими, а йшов до школи (учебної команди), звідки виходив вже старшим. Прийти додому з війська без „нагороди“, без „галунів“ (галуни — унтероофіцерські нашивки), то недобрий, принижуючий знак. Такий козак може нагодитися на такий комплімент: „дурний до Києва, дурний із Києва“. Як приходить додому козак-мундирака, то в першу неділю в мундирі з військовими ознаками йшов до церкви й ставав на самому почесному місці, де звичайно стояла сільська аристократія, матушка, писар та ін. Це не дрібниця; це виявлення принципу: достойному — достойная.»

Серед українців багато натур, замкнених в собі, самітників. Таким був старець Гр. Сав. Скворода, великий проповідник Іван Вишенський, такими були всі ті опоетизовані українські пасічники, що в тиші своєї пасіки зачитувалися латинськими текстами Вергілія, таким є інтелігент Іван Барильченко з п'єси Карпенка-Карого «Суета», таким є, нарешті, Тичина з його залюбленням в «космічних оркестрах».

Українець завжди високо цінує свою думку, свій погляд, але здатний також приймати чужі, коли визнає їм внутрішню рацію. Українець має також розвинене почуття приватної власності. У здобуванні, у творенні приватної власності виявляє він своє «я», свою індивідуальність. Про власну садибу, власний город дбає майже кожний український робітник у місті.

В ґрунтовній праці проф. Хв. Вовка «Етнографічні особливості українського народу» читаємо: «Огорожа двору чи обійстя — предмет особливої старанности українських господарів; цим Україна відрізняється від Великої Росії, де двори часто зовсім не мають огорожі — можливо також у зв'язку з пануючим там т. зв. „общинним“

ладом. Відсутність огорожі в українського селянина — це ознака останньої розпусти та недбалства в господарстві.»

Інший дослідник констатує: «українець тільки тоді добрий син, коли шанує батька, матір, коли вони дають йому повну волю й до старости літ самі підлягають його волі; брат добрий для брата, коли вони живуть ніби сусіди або товариші, не маючи нічого спільного, неподіленого. Правило „кожному своє” заховується у нас у сім'ях; не тільки дорослий не натягне не своєї одежини, навіть у дітей у кожного своє; у великорусів дві сестри не тямлять, котрій із них належить кожущина, а щодо відрубної власности між дітьми, то про це немає мови.»

Оцей індивідуалістичний нахил до приватної власности є найглибшим духовим первнем українського народу і дав себе відчуті гостро під час большевицької колективізації. Самі большевицькі проводирі визнавали, що ніде у Московщині не було такого гострого опору колективізації, як в Україні. Нищення селянської приватної власности було ударом по духових властивостях українського народу, було каліченням його, нівеченням його природи.

Свободолюбність також становить характерну прикмету української національної вдачі й разом з тим відмежовує нас від москвинів, серед яких глибоко закорінилися рабські інстинкти.

Протягом багатьох віків російські селяни були кріпаками. Це, щоправда, викликало серед них скарги, нарікання й невдоволення, але вони ніколи не спромоглися революційно скинути з себе кріпацької неволі, бо вона передусім звила собі міцне кубло в їхній психології. Повстання, що були в Московщині (разінщина, пугачівщина) ніколи не набирали розмаху в центральних московських областях і швидко згасали під натиском

солдатів і стрільців, так само поневолених, як і повстанці.

Інша справа в Україні. Тут кріпосники завжди почували себе непевно, саме кріпацтво не раз було нищене народом (Хмельниччина, Коліївщина, Київська козацьчина 1855 р.), на селах був завжди вільний козацький стан, що не мав на собі жодних кріпацьких обов'язків. Взагалі кріпацька неволя існувала в Україні лише не дуже тривалими періодами.

Ні один народ не створив у своїй історії такого центру вольнолюбства, яким була наша Запорізька Січ.

Чужинець А. Тилер у книжці про українських козаків, виданій в Единбурзі 1685 р., пише: «Україна — це край, населений свободолюбивою нацією козаків... Козаки України дуже люблять свободу й не зносять нічийого ярма.» Ця риса вольнолюбивости властива українському народові й нині. Нещодавно німецька ляйпцігська газета зі здивуванням констатувала, що українці не здатні покірно знести поличника. Удар в обличчя вони не здатні ніколи простити й спалахають лютою ненавистю до того, хто користується такими виховавчими методами. Для німців така поведінка справді видається дивною: вони, так само, як москалі, звикли до покори, дисципліни, запровадженної грубою фізичною силою. Українець такі методи запровадження порядку ненавидить.

Росіяни, як нація в цілому, протягом довгих віків плекали культ пошани до царя, до всевладного монарха, під рукою якого затирається власна індивідуальність, волі якого кориться народ як сліпа, безвладна, аморфна маса. Цар був немов фатум, його воля була обов'язком для всіх, хоч як би не суперечила вона волі окремого індивідууму. «Нижайший раб твого пресветлого величества», «подлий хлопишко» — так називали себе царські бояри в чолобитних зверненнях до царя.

Наскільки такі самі почуття покірної припиненості перед царським престолом жили серед московського селянства, можна судити з того, що в селянському весільному обряді в різних місцевостях Московщини ще в кінці минулого століття можна було почути таку пісню:

Помолилася бы я, душа красная девица,
Господу Богу.

Уж я первый поклон поклонюсь
за царя благоверного,

А другой за царицу благоверную,
А третий, душа красна девица, поклонюсь
За малых царевых детушек.

Зовсім не випадковим є те, що лютневу революцію 1917 р. в Петербурзі розпочав Волинський полк, складений з українців. Революція 1917 р. не змінила ґрунтовно психології російських мас, не переломила в них рабських нахилів. Місце царя зайняв Сталін, і хоча його політика очевидно для всіх пхала і пхає народ в безодню злиднів, виродження, москвини не лише не протестують, але й величають «геніяльного вождя» достоту в такому дусі, як колись величали царя Олексу Михайловича його бояри. Всією своєю 80-мільйонною масою тиснуть москалі на інші поневолені народи, намагаючись прищепити їм психологію рабства. І тільки завдяки колосальній відпорності, що властива українському народові, переважна кількість українців не підпала московським впливам, зберегла в собі почуття людської гідності, незалежності, вольнолюбності.

Критицизм, нахил до невпинного духового розвитку характеризують українця. Україна ніколи не відмежовувалась від впливів чужих культур, коли ці культури несли на наші землі подивартісні утвори й не суперечили нашій духовій природі. В Україні перехрещувалися різноманітні культурні впливи: візантійські, західні, іранські.

В зв'язку з цими впливами виростала глибоко оригінальна народня культура.

Щодо москвинів, то їх характеризує в протигагу українському критицизмові догматичність, намагання відгородитись від чужинних впливів, завзята упертість у своїй відсталості. Ця різниця між українцем і москвином віддавна вже виявилася в царині релігії.

«Великорус, — каже Костомаров, — силкується визначити свою набожність тим, що виливає потоки слів над роз'яснюванням назверхніх форм, букви, бере в цьому визначну участь; коли він строго православний, то його православ'я полягає переважно на зверхній стороні; українець, почавши виливати своє релігійно-моральне почуття, мало коли буде метикувати про богослуження, про обряди, свята, а скаже у своїй побожності, який вплив зробило на нього богослуження, врочистість обряду, високе значення свята й т. д.»

Для російської духовости характерними є заперечки над тим, чи треба співати «Господи, помилуй», чи «О Господи, помилуй», двічі співати «алілуя» чи тричі, за букву, за форму релігійної догми російські старовіри гинули в XVII віці на тортурі, палили себе на кострищах. А хіба нинішнє російське захоплення марксистською правовірністю, проголошення кожного слова Леніна верхом геніяльності й непомильності не надихане тим самим духом російського старовірства XVII в.? Така сама повага до кожної букви, така сама упертість і безоглядність, виправдана з суто російського погляду.

До XVIII віку Московщина була відмежована від усього світу китайською стіною. На західноєвропейський світ дивилися зі зневагою й ненавистю. Російські царі, коли їм доводилося торкнутися рук чужоземних послів, очищали себе після цього обмиванням. «Кто латыни научился, тот с правого пути совратился», — говорили в Москві.

Оця зневага до заходу, до західної культури ніколи не занепадала остаточно й в XVII-XX ст., ні в низах, дуже далеких від західної культури, ні в інтелігентських кругах, де ніколи не переводилися ворожі західній культурі течії. За советських часів у Московщині знову бачимо буйний розвиток ненависти до західної духовости. Тепер вона виступає в Росії як ворожість до «гнилого капиталистического Запада», виявляється в тому, що всі досягнення західноєвропейської духовости ігноруються не в меншій мірі, ніж ігнорувалися вони за часів, скажимо, першого Романова чи Івана Грізного.

Прив'язаність до землі — також споконвічна українська національна риса. Хліборобство в Україні стало основним заняттям ще на зорі нашого історичного життя. За князівських часів набавило культурно відсталі деревляни займалися хліборобством. Тому не дивно, що ми в плеканні хліборобських культур, у розвитку сільськогосподарських знарядь раніше від інших європейських народів дійшли високої досконалости. Є припущення, що плуг німці запозичили з України.

«Український хлібороб у власності на землю цинить себе, свою працю; бачить в ній працю своїх предків; батьківщиною називають землю, що від батька дісталася; він відчуває таємний містичний зв'язок з землею; земля для нього не механічна сила, а жива істота, що перед нею він благоговіє. Ще й тепер добрий хазяїн, коли сіє, скидає шапку, бо сіва то священна дія; плід землі, хліб — святість. Дитину учать: „поцілуй папу і цілують, як святість. Ця прив'язаність до власної землі, закоханість у ній — є запорукою, що з цього, при добрих порядках, виростуть любов і прив'язаність до власної держави, що боронить власників.» (А. Андрієвський).

Всім своїм укладом життя, звичками, традиціями, психологією зв'язаний із землею українсь-

кий селянин трагічно переживає свій відрив від неї, і в таких випадках часто психічно заломлюється, морально нікчемніє. Коли злидні примушують його кидати рідне село, він з більшою неохотою йде до близького міста в робітники, аніж в далекий край, де він на вільних просторах зможе осісти на землі й хліборобити.

Багатотисячові набутки нашого народу, зв'язані з культом землі, зрозумілі також для кожного українського робітника й зворушують його душу, обіймають його емоції. Треба думати, що психологія нашого робітника розвиватиметься далі через органічне сприйняття найвищих моральних, правових, естетичних вартостей, створених нашою хліборобською верствою, тих вартостей, які, виникнувши на ґрунті хліборобської культури, не мають в собі надто конкретних, специфічно селянських особливостей цієї культури. Наша інтелігенція також відчуває свою тісну зв'язаність із духовістю українського селянства, в його психології свідомо шукає для власного духового зміцнення оздоровлюючих первнів.

Протягом довгих століть східні землі були відділені від західних міцним кордоном, але характерно, що всі головні особливості хліборобської культури й основані на ній духовости однакові на всіх українських землях. Частини плуга мають в Галичині ті самі назви, що й в селах Вороніжчини, на крайньому сході українського суцільного етнографічного масиву. Між Московщиною й Україною протягом кількох століть не було кордону. Московські землевласники в Україні багато зусиль доклали до того, щоб уодноманітнити рілничу культуру, рілничу техніку України з московською, але в цьому їм ніяк не щастило. Спроба прищепити у нас культуру сохи зовсім не повелася.

Національна психологія москвинів відмінна від нашої відсутністю високорозвиненого культу землі. Серед московського селянства сильні ще

рештки культури кочовиків і мисливців. Хліборобство в Московщині розвинулося куди пізніше, аніж у нас. За давніх часів москвіни не засиджувалися на одному місці, маючи великі незаселені, але мало плодучі простори, вони, виснаживши землю в одному місці, переходили на інше. Цим підтримувалися їхні кочовничі інстинкти. Тому вже й в ХХ ст. москалі охоче кидають батьківську ріллю і йдуть на заробітки в «отхожие промыслы», або стають робітниками на фабриках та заводах. Їхній нахил до бродяжництва призводить до того, що вони, напливаючи в Україну, стають тут конкурентами українців в різних галузях господарського життя і, підтримувані владою, витискають з цих галузей українців.

З усього сказаного можна зробити ряд важливих висновків:

1. Українська нація має за собою більш, ніж тисячолітній шлях розвитку, має виразно окреслену, глибоко оригінальну духовість.

2. Українська нація не має з московською ні кровного родства, ні спільних історичних початків, ані спільної генези культури.

3. Українська духовість не тільки відмінна, але часто прямо протилежна московській духовості.

Останнє добре відчуває наш народ своїм здоровим національним інстинктом. Тому спостерігаємо цікаву річ: між українською і московською етнографічними територіями немає проміжної смуги, в якій би етнографічні особливості однієї нації непомітно переходили б в риси іншої. Навпаки, етнографічна межа цілком виразна. На границях етнографічних масивів іноді трапляється серало, заселене росіянами й українцями. В такому разі представники кожної з цих національностей живуть компактними масами в протилежних кінцях села. І коли в одній половині села панують російські мова, звичаї, пісні, то в другій половині

все українське. М. Драгоманов, який безперечно належить до числа найвиразніших представників світової фольклористики, свідчить, що українці майже не мають пісень, спільних своєю мелодією чи дуже близьких змістом з російськими. Якщо такі пісні й трапляються, то це значить, що вони є «мандрівними», тобто є вони й у багатьох інших, чи європейських, чи азійських народів.

Українці мають порівняно мало мішаних подруж. З усіх чоловіків українців, що 1927 р. брали шлюб в Сов. Україні, лише 3,36 відсотків одружилися з чужинками. Українки ж мали 1,56 відсотків чоловіків з чужинців. Приблизно цей відсоток мішаних одружень бачимо і в інші роки, тоді як мішаних подруж у росіян, що жили в Україні, було від 26 до 39 відсотків, а німці мали в Україні 11-12 відсотків мішанців.

І все таки, маючи цілком виразну, розвинену, багату змістом національну природу, українці рано втратили свою державність, протягом багатьох віків були поневолені, спочатку поляками, згодом москалями, а тепер німцями та румунами. Наше поневолення німцями можна пояснити тільки в тому разі, якщо добре зрозуміємо причини нашого поневолення в минулому, особливо ж причини панування над нами москалів.

Наше поневолення пояснюється недоліками нашої національної вдачі, недоліками, які вправно вміли використати наші вороги, щоб опанувати наші землі.

Ми індивідуалісти. Сама по собі ця риса, як ми вже бачили, має в собі багато позитивного. Але крайні вияви індивідуалізму приводили до трагічних наслідків у нашій історії. В епоху Київської Русі наші князі, опановані особистими амбіціями, інтересами, не могли знайти між собою спільної мови і провадили виснажливу для країни боротьбу, т. зв. «міжусобиці», наслідком яких

країна потрапила спочатку в татарську, а далі в литовсько-польську неволю. По смерті Хмельницького Україна стала тереном для взаємної боротьби вождів-індивідуалістів, що не вмiли, або не хотіли, підпорядкувати свої особистості загальнонаціональній справі і тим виснажили велетенські організми молодій державі, віддавши її на поталу ворогам. Такими індивідуалістами-себелюбцями в епоху «Руїни» були Брюховецький, Тетеря, Ханенко, Многогрішний, Самойлович, Опара, Золотаренко, що гетьманували в Україні й претендували на гетьманство, й своєю взаємною боротьбою на протязі яких сорока років давали змогу нашим ворогам закріплюватися на українській землі.

Напружена державотворча діяльність таких мужів, як Виговський, Дорошенко, Мазепа, не могла подолати розбурханої індивідуальності бестії, і українська державність впала.

Другою істотною хибою нашого національного характеру, що завжди дошкульно відбивалася на нашій долі, була наша терпимість, наша гуманність у відношенні до ворогів. І це давало змогу ворогові знову набрати сил, з подвоєною енергією починати наступ проти нас.

Коли Хмельницький облягає Збараж, рятувати обложене місто вибрався сам король Ян Казимір. Але поляки мали куди менше сил, ніж Хмельницький. Чутка про це стала ширитися в польському таборі. Коли настала ніч перед боєм, серед польської шляхти запанувала цілковита паніка. Всім здавалося, що ось зараз вдарять козацькі армії і доценту розметуть королівський табір. Блискавкою пролетіла вістка, що король утік, залишаючи військо напризволяще. Все в одну мить стало лагодитись до втечі. І ось перед полком в світлі нічних смолоскипів з'явилось бліде обличчя короля, що благав своїх вояків за-спокоїтись.

Хмельницький знав про величезну перевагу своїх сил, знав про настрої в польському таборі. Але він не роздушив ворога. Він виявив великодушність і склав з поляками угоду, що багато чим обмежувала українцям уже виборені здобутки. Це давало змогу полякам згодом, зібравши сили, розгромити гетьмана під Берестечком.

На сторінках празького журналу «Національна Думка» за 1927 р. знаходимо спогади учасника українських визвольних змагань 1917-1920 рр. Там, між іншим, розповідається таке. В січневі дні 1918 р. серед большевицьких повстанців в Київському арсеналі були росіянки та жидівки і навіть діти, що допомагали повстанцям у бою. Коли Чорні Гайдамаки та Січові Стрільці взяли штурмом арсенал, вони захопили в полон і роззброїли усе це збіговисько. Натовп плачучих обідраних жінок та дітей викликав співчуття у Січових Стрільців. І хоча Чорні Гайдамаки домагалися розстрілу, Січові Стрільці відпустили цих «нещасливих». Саме в той момент воєнна ситуація знову змінилася, арсенал знову опинився в большевицьких руках, а натовп «нещасних, беззахисних жінок і дітей» скористався нагодою, перебіг на сторону повстанців і з-поза стін арсеналу зброєю відплатив Стрільцям за їхню великодушність.

Якщо ми наділені великодушністю, то наші вороги наскрізь пройняті жорстокістю, і це дає їм перевагу над нами.

Максим Горький якось писав: «Мені здається, найгіршою рисою московської національної вдачі, це є власне жорстокість. Найцікавіша риса московської жорстокості — це її чортівська витонченість, я сказав би естетична вишуканість... Тут говорю про масову психологію, про народню душу, про гуртову жорстокість.» Відомий співпрацівник Леніна М. Бухарін на сторінках большевицької преси якось необережно висловився: «Ро-

сіяни є народом Обломових, післанцями смерти, недуги та загибелі з голоду, руїниками культурних чужих національностей.»

Характеристика, дана росіянам такими великими діячами, як Горький і Бухарін, цілком правильна. Російська жорстокість, нещадність в зіставленні з українською великодушністю багато пояснює в історії України.

Протягом останніх півтора століть прищеплено нам почуття нашої меншовартості проти росіян. У нас часто міркують так: українська нація не створила великих культурних цінностей, отже українська нація не може конкурувати з росіянами як культуротворча сила, а якщо вона не може стати в рівень навіть з росіянами, то тим більше вона не може рівнятися своїми культуротворчими здібностями з іншими європейськими народами. Інколи людина цього ясно не висловить, але почуття меншовартості десь глибоко в душі сидить у неї, виховане настирливими впливами російської школи, публіцистики і ходячими переконаннями росіян, що накидають ці свої переконання українцеві.

Ясно, що людина, перейнята зневірою в культуротворчі сили своєї нації, не здатна морально виправдати українських претенсій на самостійну державність і тому не знаходить в собі достатньої рішучості обстоювати цю ідею державности. В щоденній буденній практиці почуття неповновартісності відомо дає себе знати, коли українець у власником української землі і має право на все класти печатку свого духу, говорить російською мовою, тією мовою, до якої колись його самого, чи його батьків, силоміць приневолено.

Колись було інакше. Колись українець відчував гордість з того, що він належить до славної «козацької нації», й переймався жалем до росіянина, якого цілком слушно трактував як нижчу істоту. В другій половині XVIII в. граф Румян-

цев нарікав на тодішніх українських патріотів за те, що ця невеличка громада людей інакше про себе не відзивається, як тільки, що вони є найперші на цілیم світі, і що нема від них нічого дужчого ні хоробрішого, нікого розумнішого, і що все, що в них, то найкраще.

Нехай форма патріотизму наших предків, як вона виглядає з цих рядків, була дещо наївною, але вона в основі своїй була здоровою, бо була насажена почуттям повновартісності.

Саме це наше почуття повновартісності мусимо відродити. Маємо всі підстави цілком твердо довести, що нам властиві більші культуротворчі здатності, ніж росіянам.

Те, що культурна спадщина Київської Русі була витворена лише українцями, ми довели на початку цього розділу.

Для москалів культурні досягнення Київської Русі були ідеалом, якого вони наслідували, але досконалості якого досягти здебільшого не могли. «Собственные литературные силы Москвы, — каже професор російської літератури, — на первых порах крайне незначительны, — вернее сказать, их совсем нет; и в области литературы до самого конца XV в. Москва живет чужим добром.» «Не только в XIV, но и в XV в. в отношении литературном Москва несравненно ниже Киева XII века.» (А. Архангельский. «Из лекций по истории русской литературы». Казань 1913, с. 493-494).

Культурний застій XVI і в першій половині XVII вв. був настільки великий, небезпечний, що загрожував вже самій політичній могутності Москви. З середини XVII віку керівній верхівці московської держави стає ясным, що самотужки Москва не спроможеться піднятися на вищий культурний рівень. Цим обумовлене використання українських сил в цивілізуванні московської держави.

З другої половини XVII віку українці, запрошувані московським урядом, широким потоком заливають Московщину, приносять туди українські культурні здобутки й знайомлять тубільців із західноєвропейською культурою. Цей український вплив на російське життя проф. Бессонов характеризував такими словами: «Пришельцы (малороси) заняли здесь (в Московщине) самые видные и влиятельные места, от иерархов до управлений консисторий ими устроенных, до настоятелей монастырских, директоров, префектов и учителей ими же проектированных школ до кабинетных и типографских ученых, делопроизводителей и их секретарей. Все почти подвлиянию: богословское учение, исправление священного и богослужебного текста, печатание, церковная администрация, проповедь, храмовое, общественное и домашнее пение, внешность архиерейских домов, экипажи и способы учения, содержание библиотек, правописание, выговор речи устной и в чтении (церковное мягкое г вместо твердого) общественные игры и зрелища и т. д., и т. д.» (Проф. Бессонов. «Белорусские песни», предисл. 1871 г.).

Ця керівна роля України в цивілізованні Московії не припинилася й в XVIII ст. Проф. Морозов пише: «Петр видел, что московские духовенство в своем образовании стоит неизмеримо ниже киевлян, что великоросам видится только заматерелое грубости чудо, всех ужасных видов ужаснее, нет людей, которые могли бы руководить просвещенным духовенством, заботиться о школах, следить за ходом и результатами преподавания; вот почему, желая поднять уровень образования в этой среде, он необходимо должен был обратиться к киевским ученым.» (П. Морозов «Феофан Прокопович», СПб 1880, с. 61).

Наприкінці XVII ст. заходами українського вченого Епіфанія Словинецького було засновано

в Москві першу вищу школу — слов'яно-греко-латинську академію. Брак професури в Москві так гостро відчувався, що тут були раді прийняти на професорські посади навіть студентів Київської Духовної Академії. Першим підручником історії в Московщині був «Синопис» архимандрита Києво-Печерської Лаври Інокентія Гизеля. Цей підручник перевидано в Росії кілька разів. Завдяки цій книзі учні російських шкіл краще знали історію України, ніж Московщини, але не зважаючи на такий зміст підручника, його не вдалося нічим замінити аж до кінця XVIII ст. Так само підручною книгою, широко вживаною в Москві, стала граматики українця Мелетія Смотрицького, написана для українських шкіл, але без змін передрукована багато разів у Москві, де вона правила за єдине джерело граматичних знань аж до 1755 року. Ломоносов, складаючи першу граматику російської мови, був під таким величезним впливом Смотрицького, що запозичив з його граматики дуже багато граматичних термінів. Ряд правописних норм, засвоєних в Московщині під впливом Смотрицького ще в XVII ст., збереглися в російському правописі до останнього часу.

«Как литература московская, — пише російський академік Ф. Ів. Буслаев, — во второй половине XVII века была под сильнейшим влиянием южнорусской (тобто української — наша прим.), из которой она вносила в северо-восточную Русь западные идеи, так и живопись московская той эпохи, без сомнения, много обязана мастерам южнорусским, произведениями которых были украшены как рукописи, так и старопечатные книги.»

Із усього сказаного бачимо, що українці в XVII-XVIII вв. виявили свої більші культуротворчі здатності, ніж москалі. Російська культура тих часів не створила ніяких особливо видатних цінностей і розвивалася з допомогою української.

Для того, щоб перевищити українську культуру, російській потрібна була поліційна підтримка царату, а за советських часів апарату НКВД. Духаці українську культуру, не даючи їй змоги нормально розвиватись, росіяни проте в XIX-XX ст. не довели своїх культуротворчих здібностей. Щоправда в нинішніх часах поняття російської культури охоплює багато справді визначних творів. Зокрема це треба сказати про російську клясичну літературу, що її цінність є загально визнаною і в Західній Європі. Але впадає в око те, що найвидатнішими творцями т. зв. російської культури XIX в. були переважно або люди неросійської крові, або мішанці.

В жилах Пушкіна текла муринська (негрська) кров; предки Лермонтова були шотландці; татарсько-тюркської крові були Жуковський, Огарьов, Тургенев, німецької — поет Дельвіг, складач найбільшого словника російської народної мови Володимир Даль, автор «Былого и Дум» Герцен; нарешті, такі велетні російської літератури, як Толстой і Салтиков-Шчедрін, теж мали в своїх жилах німецьку кров; походженням з французів був автор «Антон-Горемыки» Григорович; з поляків — творець комедії «Горе от ума» Грибоедов, один з найвидатніших поетів з плеяди Пушкіна, Баратинський, автор «Записок вранча» Вересаєв; з литовського роду походив славетний російський критик і публіцист Писарев.

Дуже багато культуротворчих сил в XIX-XX вв. дала Росії Україна. Українського походження були письменники Гоголь, Короленко, Потапенко, Мордовцев, актор Щепкін, великі художники Рєпін, Судковський, учені проф. Мечников, проф. Бодянский, проф. Цотебня, проф. Ковалевський. Цей список можна було б продовжити дуже багатьма іменами з різних фахів. Але що ж в такому разі залишається від культуротворчих здібностей москвітинів? Можна сміливо твердити, що в своїх найвищих досягнен-

нях російська культура не є утвором росіян і українці своїми культуротворчими здібностями є расою порівняно вищого типу.

Духові якості українського народу дають йому абсолютне, безперечне право на власну державність.

Але багатотисячна історія людства показує, що моральне право, яке б воно безперечне не було, нічого не варте, якщо не підтримується силою. Для того, щоб мати свою державність, треба любити боротьбу, треба бути войовничим і твердим, як кремій.

Наші предки мали всі ці якості.

Арабський купець Ібн-Даства в першій половині X віку писав про русичів: «Як котрий з-поміж родів просить помочі, всі виходять до боротьби; між ними нема розірвання, але воюють з ворогом однастайно, поки його не переможуть.»

З історії відомо, що наші предки слов'яни ходили походами на могутню Візантію і не раз ставили під загрозу її столицю Царгород. Патріярх Фотій, свідок облоги Царгороду Руссю 865 р., так характеризує своїх ворогів: «Нарід дикий і суворий, без страху... все руйнує, все нищить... Нарід неславний, нарід, якого й не рахували, нарід, що ставили (його) нарівні з рабами, невідомий — та дійшов високого становища й незчисленного багатства, нарід, що десь жив далеко від нас, варварський... що пишався зброєю, несподіваний, неспостережений, без військової культури, так сильно і нагло ринув на наш край... Чи пригадуєте той час незносний, тяжкий, коли прийшли до нас варварські кораблі, дихаючи чимсь суворим, диким, погібельним... Коли перелічався суворий розум і вухо прислухувалося тільки до одної вістки: „Варвари перелізли стіну і варвари опанували місто“.»

Візантійський імператор Лев Диякон, що мав нагоду зустрічатися з нашими предками в бою, пише так: «Нарід нерозважний, войовничий,

сильний, що нападає на всіх сусідів... вони ніколи, хоч і переможені, не віддаються в руки ворогів, і якщо не сподіваються вирватися, встромлять собі в нутро меч і так себе забивають.»

Саме завдяки цій хоробрості, українці змогли збудувати могутню українську державу — Київську Русь. Їхня зброя була міцною гарантією добробуту українського народу. Їхня зброя забезпечила такий розквіт української культури, що Україна тоді, за визнанням проф. Грушевського, стояла в ряді найкультурніших країн Європи, і мав цілковиту рацію тодішній найвищий український духовник — митрополит Лларіон, коли писав про князя Володимира: «Не в бідній і не в невідомій землі володарював, а в Руській, про яку знають у всіх кінцях світу.»

Минали століття, але зброю міцно держав у своїх руках український народ. Про бойовність козацьку написано цілі книги.

Це був час могутності Туреччини. Всі народи схилили чоло перед нею. В XVI-XVII вв. турки через Середземне Море загрожували Італії, через Балкани Польщі, Угорщині, Німеччині. Все дрижало перед ними. Тільки зухвале українське січове козацтво, легковажачи всіма небезпеками, перепливало на своїх мініатюрних, як шкаралупини, чайках бурхливе Чорне Море і нападало на береги Анатолії. Запорожці вдиралися навіть у саму столицю Туреччини, Царгород, і палили це місто, визволяли невільників. Так було в 1615, 1620, 1624 рр. В старовинних турецьких джерелах про запорожців пишеться: «Сміло можна сказати, що на всій землі нема людей сміливіших, що менше дбали б про життя, менше боялися б смерті: ця голода своєю зручністю і відвагою у морських боях страшніша від усякого іншого народу.»

Не спромігшися в XVII ст. втримати власної державности через потворні вияви індивідуалізму, через свою довірливість до ворогів і велико-

душність, українці примушені були служити чужим державним інтересам. Росіяни вмילו використовували українську бойовність для потреб розбудови своєї імперії. Українці відчували, що зброя в їхніх руках служить чужинцям, і це зароджувало нехоть до військової справи. А коли українська національна свідомість поставила на чергу дня будову Української Соборної Самостійної Держави, стала пробуджуватися і українська бойовність. Вперше дала себе в знаки 1917-20 рр.

Нині починається новий, вищий етап остаточного пробудження української бойовности. Українська збройна сила гряде в лавах ОУН, там, у глибокому підпіллі гартуються кадри військових провідників, росте і міцніє військовий мозок нації. Тепер уже не раз буває так, що молодий селянин вимінює у мадяра чи румуна за сало рушницю і ховає її «до слухного часу».

Надходить момент, коли повинні будемо перемогти в собі крайнощі індивідуалізму, зайву великодушність до ворога, нагадати збройною дією «чиїх батьків ми діти». Наші негативні прикмети нам не трудно буде перемогти, коли добре усвідомимо, в чому вони полягають. Бувають моменти, коли весь організм нації напружується, коли вона видає з себе максимум енергії і творчого пориву, в якому тонуть всі її хиби. Саме до такого моменту наближаємося нині. Це так, в це можна з певністю вірити, бо вже переповнюється чаша терпіння нашого народу, вже йому досить всякого шахрайства, всяких зайд-визволителів, вже він переймається почуттям святої нестримної ненависти до тих, що говорять йому про співробітництво народів «у Новій Європі» чи про братерство націй в Советському Союзі.

Шевченкові слова «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля» стають для кожного українця найвищою істиною.

Кожний, хто має до того здатність, повинен готуватися до збройного бою. Треба бути готовим вихопити зброю з рук ворога, ударами ворогові в спину виявити максимум рішучості.

Поки ще не настав момент останнього вирішального удару, мусимо всіх зусиль докладати, щоб українська визвольна ідея запанувала скрізь серед українців, стала всезагальною, всенародною.

Ширення української ідеї — це теж великий і небезпечний чин, в якому перевіряється гідність українця і загартовується його мужність, його воля до боротьби.

А цю волю мусимо мати твердою і непохитною.

Цей момент підкреслює і шведський націоналог Келлен у своїй пораді українцям: «Національність, — каже він, — у першій мірі має суб'єктивний бік. Це великий тепловий елемент, який може підноситися до температури пропасниці, але і спадатиме нижче нуля. В останньому разі не вистачать нації ніякі об'єктивні умови, щоб здобути від історії признання своїх претенсій на державне існування. В цьому, між іншим, лежить центр ваги проблеми України.»

Наша нація всією своєю історією довела свою життєвість.

Висунена на схід як крайній форпост Європи, вона приймала на себе протягом багатьох віків удари кочових народів і нищила їхню агресивність. Кожен народ, який сунув на Україну з метою підбити її, сам зазнавав або загибелі або страшної руїни. Українці знищили могутність печенігів, половців, кримських татар. Виснажена в боротьбі з Україною в XVII-XVIII ст. завалилася польська держава. Нарешті, Україна своєю боротьбою спинила 1917-19 рр. наступ червоної Москви на Європу. Це колосальна відпорність. Ні одна європейська нація не витримала б таких

постійних важких ударів, і то часто ударів з кількох боків. А ми витримали.

Така життєвість української нації повинна кріпити в нас віру, що нині, коли ураховуємо всі наші помилки в минулому, ми мусимо нарешті перемогти. Але нам не вільно заспокоюватися, не вільно покладатися на стихійний хід історії. Те, що переживає наш народ нині, не легше від Батиевої навали, не легше від «Руїни» другої половини XVII віку. Знову на терезах історії важиться долю нашого народу, знову нависла небезпека самому його існуванню, і від нас залежить, куди перехилиться чашка терезів.

В нашій боротьбі маємо право розраховувати тільки на власні сили. І горе нам, якщо покладемося на когось іншого.

Доля Італії в минулому столітті була в дечому подібна до нашої. Розпнатована країна була об'єктом визиску окупантів. І тоді ідеолог італійської національної революції Мацціні звертається до італійців із закликком: «Не вірте чужинцеві. Свобода доти не є здобута, як довго громадяни не здобудуть її власною кров'ю. Здобуйте симпатію до наших прав і симпатію народів з мечем в руці. Дипломатія ґрунтується на погрозі; немає дипломатії для того, хто втікає. Але могутньому помагають люди і боги. Не будьте помірковані, не будьте скромні, якщо хочете бути вільною нацією.»

Під такими гаслами здобувалася воля. І ці гасла повинні бути і нашими гаслами.

Запеклі скептики, яких у нас в Україні так багато, скажуть: «А чи ж є в нас об'єктивні матеріальні дані, щоб забезпечити собі самостійний розвиток, чи ж не станемо ми лише номінальною (по назві) самостійною державою, а фактично так чи інакше перебуватимемо в сфері політичних і економічних впливів великої держави?»

На це мусимо відповісти так: Україна має всі об'єктивні матеріальні можливості для того, щоб

самій стати великою європейською державою, яка даватиме тон в європейській політиці. Московські окупанти накиннули нам, наддніпрянцям, навіть свої погляди щодо обмеженості українських етнографічних терени на сході не обмежуються кордонами кол. УРСР, а суцільною смугою тягнуться й далі на схід. Частина Курщини, Вороніжчини, Донщини, Кубань, Північний Кавказ, Крим у великій мірі заселені українцями.

Нас тут дещо більше, ніж росіян. Ми нікого звідси не витискували, а колонізували вільні, незаселені землі. Більша частина цих земель має тісніші економічні зв'язки з центральними українськими областями, ніж з центральною Московщиною. Українці тут за советських часів були в найдикішому національному пригнобленні. Вони не мали права навіть на українську школу.

На Підляшші і Холмщині нас проти поляків тепер меншість. Але в минулому ці землі були заселені виключно українцями. Системою жорстокого терору і насильства поляки здобули в цих обширах перевагу. Але ми маємо історичні права на ці землі і ми, безумовно, відсунемо польські кордони туди, звідки починалася польська експансія.

Поняття Української Соборности означає, що Українська Держава об'єднуватиме всі українські землі в своєму організмі: і Закарпатську Україну, і Підляшшя, і Холмщину, і Галичину, і Буковину, і Наддніпрянщину з Волинню, і Степову Україну, і Крим, і Слобожанщину, і відповідні райони Курщини, Вороніжчини, Донщини, Кубань, Північний Кавказ.

Українську державність ми, націоналісти, розуміємо як великодержавність.

Українська етнографічна територія має обсяг близько 950 000 кв. кілометрів. Це означає, що наша держава своїми розмірами має бути на

одному з перших місць в Європі. Українська Держава за кількістю населення буде третьою в Європі (коли припустити, що Росія і Німеччина збережуть після війни всі свої етнографічні терени). У власній державі питому вагу українського населення проти чужинців ми зможемо підсилити насамперед тим, що сприятимемо поверненню в Україну тих українців, які протягом останніх 50 років примушені були емігрувати і яких в Європі, Африці, Азії нараховується близько 4 500 000.

Наша батьківщина має все для того, щоб бути економічно самовистачальною, ні від кого не залежною країною. В надрах нашої землі є в достатній кількості вугілля, нафта, залізна і манганова руда, сіль, торф, фосфорити, каолін. Є в нас також олово, цина, мідь, ртуть. Природні умови у нас дуже сприятливі для розвитку тваринництва і рибальства. Наш ґрунт є найплодучішим в усій Європі. До війни 1914 р. наша пшениця заливала європейський ринок. «Україна, — читаємо в спеціальному досліді, — була головним доставцем хліба для Московщини і Німеччини, а також коней, рогатої худоби, свиней і м'яса в інші держави Європи. Україна постачала своїм цукром... ринки всього світу; в Європі — Англію, Австро-Угорщину, Італію, Данію, Норвегію, Румунію, Швецію, Московщину, Фінляндію; в Азії — Туреччину, Китай, Японію, Афганістан, Корею й Персію; в Африці — Єгипет; в Америці — Аргентину.»

В Самостійній Українській Державі всі багатства нашої землі будуть використані виключно для потреб України, і це нас дуже швидко зробить одним із найміцніших, найкультурніших і найбагатших народів у світі.

Видатні розуми світу не раз уже висловлювали певність в тому, що Україна здобуде собі самостійність.

Видатний учений, основоположник антропо-географії Йоган Георг Коль (1808-1879) у своїй книзі про Україну писав: «Немає найменшого сумніву, що колись велетенське тіло російської імперії розпадеться і Україна стане знову вільною й незалежною державою. Цей час наближається поволі, але неухильно. Українці є нація з власною мовою, культурою та історичною традицією...»

Матеріал для будови лежить готовий: коли не нині, то завтра з'явиться будівничий, що збудує з тих матеріалів велику й незалежну Українську Державу.

А філософ, письменник і етнограф Й. Г. Гердер ще в 1769 р. написав: «Україна стане колись новою Елладою: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача цього народу, його музичний хист, родюча земля колись прокинуться... постане велика культурна нація, і її межі простягнуться до Чорного Моря, а відтіля ген вже у далекий світ.»

Так буде, і буде вже незабаром.

IV. БОЛЬШЕВИЗМ І УКРАЇНА

Дехто з українців ще й дотепер не позбувся наївної віри в большевицьку національну політику. А тим часом вона наскрізь просякнута єдиною метою: підпорядкувати московському народові інші народи.

Криза московського самодержавства була водночас кризою московського імперіялізму, що вже нездатний був старими методами душити поодинокі поневолені народи колишньої імперії Росії; потрібна була нова, витончена, замаскована форма імперіялізму, якою і став большевизм.

Вождь большевиків, Ленін, був перш усього росіянин, наділений всіма властивостями російської психології. І хоч він не раз виступав проти «шовінізму», «націоналізму», проте сам у своїй теоретичній і практичній діяльності погодив большевицьку доктрину із московським великодержавним націоналізмом. Довший час для Леніна не існувала сама назва «Україна». Продовж довшого часу, пишучи з того чи іншого приводу про українські землі, Ленін називав їх «Юг Росии» чи «южно-русские губернии». Російська імперія для нього, як і для кожного російського шовініста — це цілість. Отже зрозуміло, чому не знайдете ви в статтях Леніна продовж яких п'ятнадцяти

цяти років жодного спеціального рядка про українську справу. Раптом, починаючи з 1918 року, Ленін виявляє себе як захисник інтересів українського народу. Ба що більше, він навіть картає українського діяча М. Могилянского за те, що стоїть в українським питанні на занадто угодвещькій позиції. Тепер Ленін про українську проблему пише не раз, пише з притиском, таким властивим його темпераментові.

Чим пояснити таку різку зміну?

Річ у тому, що український національний рух виявляє дедалі все більше революційну силу, масовість та активність. Використати цей рух в інтересах большевизму, підпорядкувати його большевицьким завданням — таку мету ставить перед собою Ленін.

Що Ленінова політика у відношенні до українства уже з самого початку була нещира, свідчить красномовний факт. Так у статті «Кадети про українське питання» Ленін писав: «Марксист не забувають також азбучного обов'язку всякого демократа боротися проти всякого цькування будь-якої нації за сепаратизм.» Ці рядки були призначені для друку і в них, як бачимо, Ленін недвозначно відмежовується від будь-яких ворогів сепаратизму. І цілком протилежний зміст має його висловлення, датоване тим же 1913 роком, але написане в приватному листі, не призначеному для друку і опублікованому значно пізніше. В тому листі він зазначає: «Серед Спілки (організація Українських Соціал-Демократів) є, на жаль, впадаючі в націоналізм та сепаратизм.»

Як бачимо, основоположник російського большевизму, коли говорив про національні справи, був звичайним собі демагогом в політиці.

Ця політика шахрайства в інтересах Москвщини характеристична взагалі для всього дальшого поведження большевизму, коли він заходить у стосунки з українським національним рухом.

Перебравши до своїх рук владу в Росії, большевики в грудні 1917 року звернулися до Української Центральної Ради з ультимативною нотою. В ній вони наполегливо підкреслюють, що визнають за українським народом право на самовизначення. Але zarazом втручаються у внутрішні справи української держави, наче у себе вдома. Вони виступають перед Центральною Радою як «захисники» інтересів трудящих українських, домагаються створення в Україні передумов для розвитку «советов рабочих и крестьянских депутатов». Вони ігнорували той факт, що справжнім речником інтересів мільйонів мас українців є Українська Центральна Рада, створена волею тих же мас. З цинічною зарозумілістю поставили також большевики вимогу до Центральної Ради пропустити через українську територію «рабоче-крестьянскую армию» на Дін для придушення «белогвардейского мятежа». Центральна Рада розуміла, що пропустити через Україну большевицькі військові частини — це значить перетворити Україну в терен боротьби між російськими большевиками й білогвардійцями. Тому, як відомо, відкинула претенсії большевиків. У відповідь на це Москва кинула на Україну свої дикі орди, які з садистичною жорстокістю всю Україну залили кров'ю її синів.

1917-19 рр. большевики не мали в Україні жодного партійного осередку за національним складом українського. Більше того, за советськими статистичними даними 1921 року бачимо, що большевицька армія в Україні спочатку мала лише 8 відсотків українців. Отже, большевизм з перших років виразно виявив себе в Україні як окупантська сила.

Шлях брехні, обдурювання українських трудящих був тією магістралею, якою йшли большевики до влади в Україні.

Сталін, що був тоді народнім комісаром у справі національностей, знав про потяг українсь-

ких трудящих мас до створення української національної армії. Тому у грудні 1917 року у відозві «Товаришам українцям в тилу і на фронті» він писав: «Нема чого й говорити, що націоналізація армії річ прийнятна і бажана. Про це кілька разів заявлялося офіційно радою народніх комісарів.» «Кажуть про обмін військових частин між Україною і Росією, про розмежування тощо. Рада цілком усвідомлює необхідність розмежування...» Так говорив Сталін — найбільший ворог українського національного руху, української державности. Так говорив він тоді, коли більшовизм зіткнувся із могутнім національно-визвольним ентузіазмом українських мас. Сталінові треба було приспати облудною заявою ворожість селян та робітників до більшовизму. І цими своїми методами обдурювання йому дійсно вдалося почасти звести на манівці політично недосвідчені маси.

Історія повторюється. І хто знає, може й сьогодні Сталін знову спробує своєї випробуваної методи, може він знову даватиме українцям обіцянки самостійности чи окремішности української армії й держави. Але навчений гірким досвідом український народ уже не потрапить на гачок підступної брехні.

Провадячи 1919 року війну проти українського народу, більшовики дбали про те, щоб розкласти українські сили проповіддю ідеї братерства народів.

В спеціальній інструкції, даній більшовицьким агітаторам із Москви, зазначалося: «Ни для кого не секрет, что не Деникин принудил нас осунуть пределы Украины, а грандиозное восстание, которое подняло против нас сытое украинское крестьянство; коммуны, чрезвычайку, проназавственные отряды, комиссаров-евреев возненавидел украинский крестьянин до глубины своей души; в нем проснулся спавший сотни лет

вольный дух, который кипит, бурлит, как грозный Днепр на своих порогах, и заставляет украинцев творить чудеса храбрости; это тот самый дух волюности, который давал украинцам нечеловеческую силу в течение сотни лет воевать против своих угнетителей — поляков, русские победы и турок и одерживать над ними блестящую и уступчивость; только безграничная доверчивость и необходимость постоянной крепкой спайки... каждый раз губили все завоевания украинцев; потому они рано потеряли свою „самостійність“ и живут то под Литвою, то под Польшей, то под Австрией и Россией, составляя собой очень ценную часть этих держав; эти бытовые особенности характера украинцем необходимо помнить каждому агитатору, и его успех обеспечен.»

Отже пропаганда «братерства народів» цілком свідомо провадилася більшовиками з тим, щоб, користаючися з довірливости і простодушности українського народу, паралізувати його перед лицем московської окупації.

В березні 1919 року українські повстанчі армії під проводом С. Петлюри стійко захищали від більшовицької навали значні простори Правобережної України. Більшовики для того, щоб прихилити симпатії українців на свій бік, проголошують самостійність Советської України, незалежність її від Москви. Згідно з конституцією до компетенції сов. українського уряду належали тоді навіть зносини з чужоземними державами, оголошення війни і миру, організація війська, фінансове господарство тощо. Таким чином формально Україна тоді мала самостійність, але фактично ця самостійність була цілком паралізована тим, що російсько-жидівська за своїм складом КП(б)У здійснювала в Україні свою диктатуру в повній згоді з плянами Москви (комуністичний уряд «самостійної» УССР був лише агентурою Москви: голова цього уряду, Раковський,

у доповіді 13. II. 1919 доводив, що декретування української мови як мови державної є нікому не потрібним реакційним кроком, а керівник народного господарства УСРС Пятаков твердив: «Від гасла самовизначення нації треба відмовитися»). Та навіть і така, лише декларована на папері самостійність була для москалів страшною небезпекою, і вже в 1923 році вона була новою конституцією цілком зліквідована. Пізніше більшовики ніколи не згадували про першу редакцію конституції УСРС: перша редакція потрібна була більшовикам тільки на короткий проміжок часу; в період найвищого піднесення українського національно-визвольного руху вони цією конституцією зв'язали визвольні змагання нашого народу, а далі вжили всіх заходів для того, щоб пам'ять про цю першу конституцію цілком затерлася в народі. Натомість створено жалюгідний фальсифікат української державности. «Союзна конституція 6 липня 1923 року, — писав російський політик П. Мілюков, — формально відбирає у нібито незалежних національних держав навіть такі господарські права, якими користувалися колишні скромні органи самоврядування за царської доби.»

Сталінська конституція, про яку більшовики так багато галасували, відбрала у «союзних республік» навіть право адміністративного поділу їхніх власних територій. Права і обов'язки громадянина також визначені не республіканською конституцією, а загальносоюзною. «Кожен громадянин будь-якої з республік (маються на увазі советські республіки — автор) є громадянином СССР.» Отже, республіки, що не розпоряджаються ні територією, ні громадянами, тобто цілковита фікція державности, шкаралуща з-під виїденого яйця.

За сталінською конституцією СССР, в сферу повноважень Сов. Союзу, тобто в компетенцію московського уряду, входять такі державні фун-

кції, як представництво в міжнародних зносинах, ратифікація договорів, справ миру й війни, контроль над виконанням конституції Союзу й окремих республік, керівництво всіма збройними силами, зовнішня торгівля, забезпечення внутрішнього ладу й державної безпеки, встановлення господарських плянів Союзу, загального бюджету й податків в окремих республіках, керівництво банках промисловими закладами (тими, «що становлять інтерес для всього Союзу»), керівництво транспортом, монетна система й кредит, державне страхування, ухвалення позик, встановлення загальних принципів народньої просвіти й виховання, охорона здоров'я, організація однієї системи статистики народнього господарства, законодавство в ділянці праці, в ділянці судовій і кримінального та цивільного кодексу, законодавства для чужинців і амнії.

Як данину своїй традиційній дволичності відповідно до вимог закордонної пропаганди залишали більшовики в своїх конституційних скрипках параграф про право республік на відокремлення від Союзу. Але нехай би хтось осмілювався хоч натякнути на реальну потребу здійснення цього права. Таку людину відразу знищили б як «націоналіста». Не дарма ж у конституції є спеціальний параграф, що заповідає сувору кару за плекання національної недовіри і ненависти.

А тим часом мотивів для святої ненависти до москвина з боку українця навіть самі лише советські конституції давали аж надто багато. Чого варт лише справа кордонів УСРС!

За советськими конституціями, на основі «братнього співжиття» советських республік, РСФСР посідає дуже значні територіяльні простори, в яких українського населення більше половини. На Вороніжчині, на Підкавказзі, в Криму, в кількох районах Курської і Брянської областей живе приблизно 4 700 000 українців (за даними з

минулого десятиліття), росіян же в цих обширах близько 4 500 000. Ці території Москва приєднала до себе. До початку 30-х років там подекуди ще існували сякі-такі можливості бодай животіння української культури: були початкові й середні українські школи, видавано часописи українською мовою. Але ось уже більше десяти років на цих українських теренах провадиться політика денационалізації так послідовно, як, може, ні в одній з капіталістичних країн. З Кубані висилано українців на заслання цілими селами. Всі українські школи ліквідовано, часописи українською мовою також, українську інтелігенцію винищено впень. Все зроблено для того, щоб поглинути, асимілювати цю частину українського народу. Але стійкість українців виявилася і тут: в народі міцно тримається своя мова, звичаї, етнографічна відрубність, а разом з нею і ненависть до москаля-напасника.

Большевизм добився того, що перетворив Україну на московську колонію. Але треба було ще закріпити таке становище. Основними вирішальними засобами для осягнення цього були: 1) пляново організований, постійний, всеосяжний червоний терор; 2) нацьковування однієї соціальної верстви на другу; 3) большевицька політика в питаннях культури.

Підкреслюємо момент пляномірности і умілого ведення терору з боку Москви.

Спочатку винищувано активних діячів української визвольної армії — «петлюрівців». Далі настала черга всіх тих колишніх членів різних українських партій, які довірилися большевикам і стали до співробітництва з ними — боротьбістів, укапів, лівих есерів, а також всіх ухильників націоналістів у самій партії, які зважилися піднести голос на захист прав українського народу. По цьому настає черга на всі ті елементи української інтелігенції, які з погляду большевиків були ненадійними і в майбутньому могли б ви-

рости в захисників інтересів українського народу. Так загинули тисячі вчителів, лікарів тощо. Розбуджена національно-визвольного відродження 1917-19 рр. Україна в патосі дуже значну кількість висунула зі своїх кадрів дуже значну кількість молодих інтелектуалів, письменників, мистців, організаторів господарського життя. Україна 30-х років мала цілу низку видатних письменників, які за своєю талановитістю сміло могли б посідати чільне місце в будь-якій із нинішніх європейських літератур Заходу (Хвильовий, Зеров, Косинка, Куліш тощо). В Україні вирости такі кадри акторів і режисерів (Курбас, Лопатинський, Гірняк), що перед силою їхнього генія стала меркнути слава зірки театральної Москви. І все це було затоплене в крові, опинилося в концентраційних таборах. Кривава мартирологія большевицького протиукраїнського терору містить в собі імена ряду українських академіків і десятки славнозвісних професорів. В засланих опинився відомий у всьому світі своїми історичними працями акад. Грушевський, так само в засланих загинули акад. Єфремов, акад. Слабченко, проф. Дорошкевич, Филипович, Гермайзе, Яворський, Ганцов, Голоскевич, Юринець, Річицький, Курило, Щепотієв і багато інших.

Це була воістину диявольська метода нищення цвіту.

Разом з тим велику ролю в дезорганізуванні національної відпорности України відіграла політика нацьковування т. зв. «незаможництва» на т. зв. «куркульство».

Користаючися з того, що серед найздоровішої, найпродуктивнішої частини українського селянства — серед його заможної верстви — були й нечисленні паразитарні елементи (типу Підпарі в «Фата Моргана» Коцюбинського чи Бичка в п'єсі «Глитай або павук» Кропивницького), большевики нацьковували незаможну верству селянства проти всього передового, заможного

го, ініціативного, національно свідомого, проти всього здорового, що було на селі. Для цього большевики організували органи советської влади, що не втрималися в Росії, але були дуже корисні окупантам в Україні. Комнезами штучно розпалювали соціальну ненависть, виховували руїницькі інстинкти серед найбіднішої частини селянства. Елементи, виховані комнезамами, стали пізніше зручними для большевиків зняряддями в їхній політиці «розкуркулення». І саме ці «незаямовницькі» маси пізніше, в 1933 році, вмирали від голоду, організованого Москвою. Таким способом Москва розправилася з українським селянством в цілому, дбаючи про послаблення його як найбільшої біологічної сили української нації.

Багато уваги приділяла партія також справі духового роззброєння українських мас методами советської «культурної революції». Багато зусиль прикладали комуністи до того, щоб притупити серед українців почуття національної відрубності, усвідомлення своєї духової своєрідності, розуміння своїх національних інтересів.

Уже на самім початку панування большевицької партії в Україні дуже велику роль відіграв курс на русифікацію. Визначний діяч партії Зінов'єв, що був за тих часів одним з найпопулярніших лідерів большевизму, казав, що треба «зробити так, щоб ніхто не міг запідозрити, що ми хочемо перешкодити українському селянинові говорити українською мовою... Через ряд років переможе та мова, що має більші коріння, що життєвіша, культурніша». Такою була політика партії 1920-22 рр. не лише щодо української мови, але й в цілому щодо культури. Не переслідувати цієї культури, примиритися з нею як з явищем провінційного порядку і спокійно очікувати, поки російська культура, підтримувана державою, переможе «мирним способом» українську мужицьку культуру.

Що це були не лише розмови, але й життєва практика, можна легко довести хоча б на підставі характеру видавничої діяльності в Україні.

Так, протягом 1920 року не видано жадного українського підручника. І якщо 1918 р. книжок українською мовою було видано в Україні 1084, а російських лише 386, то 1922 р. українських вийшло лише 186, а російських аж 491.

Одверте запровадження русифікації в Україні об'єднало всі українські сили під знаком протесту і примусило Москву змінити тактику боротьби проти української культури.

1923 р. проголошено декрет про українізацію, а 1925 р. розгорнено його реалізацію. Українська інтелігенція знана була в своїй великій схильності до культурницької праці. З українізаційним курсом Москва відкривала перед інтелігенцією можливість культурницької праці, відтягаючи тим самим інтелігенцію від політики, від боротьби за українську державність. Уже за часів українізації большевиками було на перший план висунено гасло творення пролетарської культури за змістом, національної за формою. Це означало боротьбу проти всього того, що становить найвищу цінність кожної культури, боротьбу проти всіх своєрідностей національних, етичних, моральних, релігійних, суспільно-громадських і політичних ідеалів. За борт кидається суть і дозволяється культивувати мертву форму і мову, обездуховлений звичай, українську одіж, деякі категорії народніх пісень тощо.

Отже, з українізації зроблено клапан, яким мала розряджатися небезпечна для Москви енергія української інтелігенції. Другою метою українізації було — навчити москаля української мови для того, щоб залишити його на командних позиціях в Україні. Використати українську мову,

українську форму для пропаганди большевизму, для відщеплення українським масам невластивої їм духовости.

Разом із тим пильовано, щоб російська культура не втратила в Україні свого панівного становища. 1927 року видано ухвалу, якою підкреслено рівновартість української і російської мов, обов'язковість вивчення російської мови в українських школах. Імперіялістичний характер московської політики виявився в цьому до-дому виразно: десятки мільйонів українців мусі-ли вивчати російську мову тільки тому, що в Україні було якихось два мільйони московських зайдів. Так само у видавничій справі пильовано, щоб зберегти за російською книгою перевагу на українському книжковому ринку. В роки найви-щого піднесення української політики, в 1927-1928 рр., тираж української книжки (12 532 000 прим.) не досяг навіть рівня 1918 р. (16 200 000).

Питома вага українців у загальній числі громадян Советського Союзу в той час, про який говоримо, становила більше двадцятьох відсотків, тоді як із загальної кількості паперових фондів СРСР на видання українською мовою ішло лише 7 відсотків паперу. Решту ж 13 відсотків паперу, що мав іти на українську книжку, привласню-вала собі Москва, витискувала українську книж-ку своєю тиражною політикою, політикою здеше-влення цін на російську книжку (напр., «Фізіо-логія людини» Данілевського рос. мовою кошту-вала 1 карб. 60 коп., а укр. аж 5 карб. 60 коп.). Все робилося для того, щоб українська мова зали-шалася мовою, витискуваною «язиком великого русского народа», а українська культура — ку-льтурою провінціальною, сурогатом, який зчасом, коли остаточно затреться гострота національних почувань українців, мав зникнути, поступити місцем перед культурою «великого народу».

Один із визначних російських комуністів, Ваганян, писав: «Боротьба за комунізм неможли-

ва без рівнобіжної рішучої боротьби з національ-ною культурою і з намаганнями народів СРСР створити для себе власні культури... Російська ку-льтура міжнародня, пролетарська, і тому вона мусить засимілювати всі неросійські народи СС-СР. Російська мова є мовою всесоюзною.» (Вага-нян, «О национальной культуре»).

Партія з тактичних міркувань засудила Ва-ганяна за ухильницьку позицію, але мовчазно поволи намагалася застосовувати його погляди й на практиці.

Однак українізація не дала тих наслідків, яких сподівалася від неї Москва. Політично ак-тивні українські елементи надали українізації свого спрямування, дбаючи про виховання украї-нізаційними методами нових кадрів української інтелігенції, про прилучення до української ку-льтури зрусифікованого українського робітни-цтва.

Большевики вдарили на тривогу. Україніза-цію згорнено і кінець-кінцем припинено. 1933-35 рр. є періодом, коли — по знищенні багатьох ти-сяч української інтелігенції — адміністративними заходами і наполегливою пропагандою закріп-ляється становище російської мови й культури по всій Советській Україні.

Зникає українська мова з советських уста-нов, більшає по містах кількість російських те-атрів, газет і т. п. Майже припиняється видаван-ня українською мовою наукової літератури з не-гуманітарних циклів, викладання майже у всіх вищих навчальних закладах переводиться на ро-сійську мову, зменшується в містах кількість українських початкових та середніх шкіл, а на-томість зростає кількість російських.

Створилося таке становище, коли незнання російської мови для українця з офіційного погля-ду вважалася чимсь ганебним, неприпустимим, тоді як незнання української мови для росіянина,

що жив в Україні, бралось за явище цілком нормальне. Але поруч цього не припинялося галасування про рівноправність націй в ССРСР, про нечуваний розвиток української культури.

Насправді ж українська советська культура, яка ще жила поруч квітучої в усьому ССРСР російської, перестала бути культурою українського народу, бо основою змісту її стали чужі нашому народу ідеї большевизму. Вона наскрізь була просякнена тенденційним підкресленням близькості українського і російського народів, славословіями на всі лади «батькові Сталінові», вона копіювала з точністю російську духовність, виконуючи таким чином свою місію душевної деградації українського народу.

Українська культура стала фальсифікатом держави, так само, як УСССР — фальсифікатом держави.

Українець в УСССР на кожному кроці відчував, що його ошукують. Російський і жидівський елемент панував у всіх сферах життя. Росіян і жидів було в Україні небагато, але більша частина відповідальних посад належала їм.

І це не випадково.

Живучи в містах, росіяни мали більше доступу до освіти, до осягнення здобутків культури. Вони куди менше підпадали під удари терору НКВД. Замаскована великодержавницька політика Москви, яку росіяни в Україні інтуїтивно дуже добре відчували, сповнювала їх самопевністю, зміцнювала їхнє психологічне наставлення захоплювати всі ділянки життя. Щодо жидів, то вони навіть офіційно користалися певними перевагами, як народ, «переслідуваний в умовах царату».

Кожен прекрасно знав, що жидів, які б виконували в Советському Союзі важку фізичну працю, майже не було. Натомість всі вони посідали найкраще оплачувані посади, горнулися до торговельних підприємств, де в нечуваних розмі-

рах провадили крадіжництво і спекуляцію. І коли колись, за царату, жили вони переважно в жалюгідних хижках, в геттах невеликих міст і містечках, то за советського ладу разом з росіянами посіли найкращий житловий фонд українських міст. Таким чином лише здебільшого українці в містах залишилися у важких житлових умовах. Прикладом може бути Харків. Весь центр міста за советів був заселений росіянами і жидами. Жидів було тут більше, як 48 відсотків, а українців не більше 18. В районі ж Холодної Гори, в районі підсліпуватих старих хатинок, близько 70 відсотків населення становили українці.

Колоніальне становище України за часів большевизму можна ілюструвати безліччю фактів у сфері фінансів і економіки.

Бюджет України завжди давав більше прибутку, ніж витрат, тоді як бюджет Московщини — навпаки. Коштом України Москва покривала свою перевитрату. Так 1923-24 рр. Москва привласнила 35 000 000 крб. прибутку з українського господарства. 1924-25 рр. одна третина всіх прибутків України була витрачена поза її межами.

Фінансова політика ССРСР була цілком в компетенції Москви і не підлягала жодному контролю «Союзних Республік». Кошти, якими вільно розпоряджати український советський уряд, кошти т. зв. «республіканського бюджету», були такі мізерні, що навіть члени советського українського уряду, ці слухняні агенти Москви, не могли не протестувати. «Україна своїм багатством майже дорівнює Франції, а бюджет України подібний до бюджету московської губерніяльної ради», — скаржився Петровський.

Україна стала для Московщини дійною корою. З України викачувано хліб, цукор, товщі, вугілля, залізо тощо. Так само, як і царат, большевики розглядали Україну як сировинну базу для російської промисловости і як дуже ви-

гідний ринок збуту російських товарів. Ці товари, виготовлені з української сировини на російських фабриках і заводах, коштували дуже дорого — в два-три рази дорожче від закордонних. Безперечно, якби всі роди промисловости, які забезпечені в Україні сировиною, були побудовані в нас, тоді матеріальне становище нашого робітника і селянина різко покращало б. Та це не було в інтересах Москви, яка коштом українського трудячого здобувала на свої внутрішні потреби величезні багатства. Отже не дивно, що більшовицька індустріялізація дуже мало дала Україні в розбудові її обробної промисловости. Слабо розвивалася проти наявних можливостей важка, текстильна, харчова промисловість. Київ, столиця України, так і залишився містом мало індустріялізованим, як і взагалі все Правобережжя. За першим п'ятирічним пляном з 26 нових заводів на Україну припало лише три. Проект Дніпрельстану лежав довгий час у Москві, де російські великодержавні шовіністи всіляко за-тримували його схвалення, висуваючи натомість проект Свірбуду в Росії.

Москва дбала передусім про хижацьке використання багатючих скарбів українських земель. У своїй дикій імперіялістичній захланності, якнайбільше взяти з нашої батьківщини і якнайменше дати їй, Москва доходила до того, що фактично руйнувала господарську спроможність України. Наслідком більшовицького господарювання різко підупала цукрова промисловість. 1916-17 рр. на цукрових заводах України було вироблено 76 000 000 пудів цукру. А 1932 р. лише 33 582 000, тобто майже вдвоє менше. І це тоді, як засівна площа на цукровій буряки зросла майже удвоє.

Більшовицька окупація України призводила до того, що українське сільське господарство за розмірами своєї продукції залишалося найвідсталішим у цілій Європі. Так, наприклад, 1932

р. в Голляндії з одного гектару збирано пересічно 29 квінталів пшениці, а в Україні, що так славна плодючістю своїх ґрунтів, один гектар давав пересічно лише 9,5 квінталів пшениці. Подібна картина і з урожаєм жита. Щодо цих сільськогосподарських культур, то Україна, заведена більшовиками в сліпий кут, пасла задніх у порівнянні з такою відсталою агрономічною культурою країною, як Болгарія.

Взагалі українське село за більшовиків зазнало такого визиску, такого винищення, якому трудно знайти історичні паралелі.

В 1921-22 роках на Степову Україну впав страшний голод.

Норвезький полковник Квіслінг, що побував 1922 р. у нас на півдні, писав: «Спалена сонцем країна, без дерев і без іншої рослинности, майже цілком чорна. Солому з будівель зужито на харчування людей та на годівлю худоби. Люди опочивають, що вони спочатку поїли всіх псів, котів, ворон, яких могли лише ввіймати, потім худобу, шкіряні вироби, навіть дерево з меблів. Ви чуєте тут оповідання й знаходите докази труподства і канібалізму. Ви розмовляєте з людьми, що поїли своїх дітей, своїх братів і сестер. Ви бачите людські постаті, подібні до кістяків, що лежать у хатах і умирають, або без надії на порятунок дожидають смерти.»

Цього голоду не було б, якби урожаєм північних українських районів залишився в Україні. Але, за даними Квіслінга, Москва тоді вивезла з України 50 000 000 пудів хліба.

Так заплатила Україна тисячами жертв за те, що піддалася підступній пропаганді «братерства народів». 1928-29 рр., коли, за советською термінологією, в Україні був голодувало біля 4,5 мільйонів українців, більшовики ані трохи не відступили від своїх плянів хлібозаготівель, обібрали селянство голодуючих районів дочиста і

вивезли за кордон через самі лише балтійські порти 15 000 тонн українського хліба.

А втім українське село в перших 12 роках большевицької влади виростало перед большевиками у велику і неприступну для них твердиню українського опору. Оговтавшись після «епохи воєнного комунізму», після епохи безупинних грабувань «продразверстками» український селянин в період НЕП-у міцно став на ноги, вріс у землю, розгорнув господарство на відібраних у поміщиків ланах. Він творець матеріальних добр, що плодами рук його живився весь Советський Союз, відчув свою силу творити духове і політичне життя своєї країни, відповідно до своїх національних ідеалів. Тисячі української інтелігенції, вигодованої мозолями селянина, ішли в місто, як месники, борці і пророки нової України.

Цей процес страшно занепокоїв Москву, примусив її спочатку до масового терору проти української інтелігенції, а далі й проти українського селянства. Таким масовим терористичним заходом були розкуркулювання і колективізація.

Скількома сотнями тисяч, а може й мільйонами жертв, заплатило українське село, про це мовчить статистика. Про це знають лише мури советських в'язниць та катівень.

Большевицька колективізація натрапляла на опір і серед інших народів Советського Союзу, але ніде цей опір, за визнанням навіть комуністичних верховодів, не був такий великий, як в Україні. Дух індивідуалізму, властивий національній природі українця, не давав на себе накладати кайдани специфічно московського утвору, кайдани нівелюючої індивідуум колективізації. Українське село боролось. Обрізом, партизанським рухом відповіло воно на большевицький терор. Бували випадки, коли селяни, організувавшись у військові бойові одиниці, одчайдушно проривалися за кордон.

Для того, щоб зламати відпорність українсь-

кого села, большевики пляновими заходами організували в Україні голод 1932-33 рр. Кількість хліба, зібраного в 1932 р., — 894 000 000 пудів — була нижча від пересічної норми урожаю — 1 100 000 000 пудів. Але й цього зниженого українського урожаю вистачило б цілком для України — каже дослідник. «Коли б міське населення задовольнити за нормою 12 пудів зерна на душу, то для сільського населення залишилося б хліба 25 пудів на душу.»

Засобами терору большевики стягнули з українського селянства колосальні хлібні податки, ніяк не відповідні до хлібних ресурсів селянства, і таким чином засудили село на страшний голод.

Спочатку забрали з колгоспників на трудоводні, потім забрали фуражний фонд, далі насінний матеріал, нарешті ходили по хатах і забирали в селян останнє зерно з одержаних ними на трудоводні авансів. Ще не закінчили по селах стягати останні відсотки пляну хлібозаготівель, ще не встигли уповноважені різних партійних комітетів відрепортувати сталінськими вказівками, надаючи мудрим сталінськими виконали, але й перевиконали», як почалося щось жахливе. В Україні почався голод 1932-33 років, голод, що своїми розмірами, числом своїх жертв не має прецедентів у світовій історії. Протягом 1932-33 років, як свідчить щойно цитований дослідник, загинуло 4,8 мільйонів людей, тобто 18,8 відсотків українського селянства. Такої інтенсивності, такої відсотку загиблих від голодної смерті не дав навіть найграндіозніший голод в Індії 1918-19 рр. (3,5 відсотків смертності).

Це було біологічне винищення української нації. Це була тоталітарна війна Москви проти українського народу. Ми знаємо ряд випадків, коли гинули повністю цілі села. Коли хтось залишився живий — тікав, мов од чуми, з рідної

оселі світ за очі. І стояло п'єсткою село з забитими віконницями.

Мертва тиша панувала скрізь. І лише чорний прапор полоскався в повітрі над сільрадою. А далі на вказівку центру з Московщини прибували довгі валки росіян. Вони обсідали опустілі хати і ставали тут правовладними хазяями. Так, наприклад, виникли деякі московські села на Сумщині.

Кров закипає в жилах, коли згадуємо це все. Адже і натаку на всі ці страшні жахи не було б, якби Україна була Самостійною Державою, якби українці були не рабами, а вірними синами Української Держави.

Нині большевики нічим не змінилися, бо їм не можуть змінитися, не зможуть зрадити своєї природи, своєї суті, московського імперіалізму.

Вони не позбулися своїх претенсій на Україну, вони хочуть визволити її з німецького ярма, що надягнути на неї знов ярмо московське.

Діють вони своїми старими, випробуваними методами терору і грабунку. Коли в зимі цього року большевики з'явилися в Харкові, НКВД відразу взявся до активної діяльності серед «визволених». На вулицях було встановлено спеціальні скриньки для доносів на зрадників батьківщини. Советські вояки ходили від будинку до будинку і «реквізували» всякий харч, який тільки знаходили. Армія складалася з сибіряків, монголів, нещадно нищила селянські господарства на «потребу війни». Большевицька агентура ще й сьогодні підбурює українське населення во ім'я відновлення Советської України. Сьогодні ще знаходяться простачки, які ловляться на гачок цієї пропаганди. Але в широких масах народу виростає глибоке переконання, що тільки у власній державі українець osiąгне справжню волю. Впарі з цим переконанням росте готовість до запеклої жертвенної боротьби за Соборну Незалежну Україну.

V. НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЯ І БОРІТЬБА ЗА ВИЗВОЛЕННЯ ПІД ПРОВОДОМ О У Н

Політика націонал-соціалізму протягом багатьох років визначилася і нині визначається книгою Гітлера «Майн Кампф». В цій книзі Гітлер виразно вказував, що німецька експансія має бути спрямована на Схід. Для Гітлера на Сході не має ніяких державних проблем, він не добачав тут жодних націй. Схід — це лише терен для майбутньої німецької окупації. Схід — джерело всіляких матеріальних благ, що мають спасти на долю Німеччини після того, як цей терен німецької зброї буде завойований. Народи Сходу мають стати безправними рабами, що колупаються в землі, своїм потом вироцують мільйони тонн пшениці та жита для німецьких людей та служать погноєм, на якому має розцвісти пишна квітка німецької «цивілізації».

Українців серед інших народів Сходу ні Гітлер, ні інші відповідальні діячі націонал-соціалістичної партії виразно не вирізняли і не вирізняють. Українці так само мають бути слухняним бидлом у «цивілізаторським» плузі Німеччини. Нещодавно на конференції журналістів у Кенігсбергу, райхскомісар Еріх Кох дістав запитання,

як він ставиться до державноправної проблеми України. У відповідь на це Кох зазначив, що для нього більше важать два подвійні центнери української пшениці, ніж усі державноправні проблеми України.

Звикнувши до того, що большевики в своїй агітації на кожному кроці безцеремонно брешуть, українці часто не довіряли їхній характеристиці німецького ставлення до Сходу як до терену беззастережної колоніальної політики. А тим часом, викриваючи (розуміється, в своїх інтересах) німецьку політику щодо Сходу, зокрема щодо України, большевики давали цій політиці вірну характеристику. Жорстоко придушені чоботом московського імперіялізму, п'ятирічками, колективізацією, українські маси з першого дня війни стали істотним чинником в паданні московського імперіялізму. Німці дуже люблять натягати на себе тогу «визвольників» України від большевизму, але не хочуть бачити, що без допомоги поневолених народів ССРСР вони ніколи не спромоглися б на блискучі перемоги на початку війни проти московського загарбника. Зокрема українці свідомі того, що не потребують захищати большевизм, сотнями тисяч здавалися в полон, відступали на фронті і при кожній нагоді розбігалися з армії додому, паралізували роботу в тилу, виступали зі зброєю в руках проти советської влади (буковинські повстання, Галичина, деякі місцевості на Полтавщині, Кубань). Але незабаром ілюзорні надії на німецьку справедливість розвіялися, разом з тим німці позбулися активно підтримання з боку народів Сходу. В цьому, між іншим, одна з причин, що німці не спроможні здобутися на тріумфи, які вони мали на початку боротьби проти советів.

Нині Україна — типова колонія. Методи колоніального поневолення мало чим відрізняються від тих, яких європейці запроваджують серед чорношкірих в Африці.

Нині нещадно грабують українське село. Селянин обкладений різnorodними сільськогосподарськими податками, які роблять його злидарем. Нові господарі намагаються посадити українського селянина на голодну пайку, залишаючи жалюгідну «норму» збіжжя, а решту забирають собою. Є багато місцевостей, де український селянин ніколи не бачить у себе на столі ні молока, ні м'яса, бо все це мусить здавати німцям.

В більшості місцевостей німецька влада пильно зберігає колгоспи, бо це дає їй можливість легше, пляномірніше обдирати українське селянство. Розподіл землі у приватну власність, але останнім довго взагалі не хотіли провадити, а партизанський часом гостре незадоволення села і партизанський рух примусили їх взятися до цього. Розподіл землі провадитиметься повільно і частково. Кожен випадок такого розподілу широко популяризуватиметься через пресу, що виходить українською мовою в Райхскомісаріяті і виконує агентурні обов'язки. Німцям важно, розподіляючи мінімальну кількість землі, робити при цьому через пресу, через відповідні наради якнайбільший галас про свою «добродійну політику». Розподіл невеличкої кількості землі має правити за методу заспокоєння селянства, має творити селянству ілюзії, які німці мають на думці безжально знищити аж тоді, коли війна закінчиться їх перемогою, на яку вони так нетерпеливо чекають. Покищо землю роздають в нагороду за — лояльність, тобто за покірність, слухняність перед німецькою владою. Отже, наділення землею — метода виховання серед українського селянства рабського духу. Пруська зарозумілість виявляється тут в повній мірі: німці думають, що досить українським селянам дати землю, і вони забудуть про людську гідність, про свою поневолену петлю щину, стануть вічними рабами, затагнуть петлю на ший своїм дітям і вічно оброблятимуть на користь німцям цю землю. «Вони на протязі тисячо-

літь так часто міняли мову і служили стільком господарям, що вони вже стали нечутні до зміни долі народів» — каже передова німецького часопису «Дас шварце Корпс» за 20. VIII. 1942. Як глибоко помиляється прусак, покаже вже не таке далеке майбутнє, коли вся земля українська займеться полум'ям організованого всенароднього повстання проти всіх окупантів під прапором державної незалежності.

Становище українського міста під владою нинішніх окупантів ще більш трагічне. Минулого року в Проскуріві можна було спостерігати систематичне явище німецької політики щодо міст. За советів у Проскуріві збудовано дуже багато нових великих кількоповерхових будинків. В них жили сім'ї прикордонних енкаведистів, комуністи тощо; частину тих будинків посіли тепер німці. Другу частину зовсім нових, непошкоджених споруд німецька цивільна влада наказала розвалити на тій підставі, що вони не потрібні німцям. Неймовірно, але факт. Пояснити його можна тільки тим, що місцева німецька влада має інструкції з центру всіма засобами деурбанізувати Україну, перетворити її на селянську країну. Той, хто приїде тепер у Кам'янець Подільський буде вражений до глибини душі: т. зв. Старе Місто мертве. Людей на вулиці майже не видно. Пішоходи за-ростають травюю. Блукаючи вулицями Старого Міста, ви натрапите майже на єдину в місті цивільну установу, «Контору до розбору будинків». Ця контора, з доручення німців, провадить щиро «діяльність».

Справа в тому, що Кам'янець — місто, більш ніж будь-яке інше, багате на старовину. Саме ці визначні пам'ятки культурно-історичного життя стають і тепер за об'єкт діяльності контори. Сьогодні мертвої тиші вулиць Старого Міста чути глухі удари ломів і гуркіт падаючих стін. Так нищать вулицю за вулицею, пляномірно, за німецькою методичністю, зрівнюють з землею істо-

ричні будівлі, у всякім разі не гірше, як англійці історичні пам'ятки Кельну. Так нищиться Турецьку фортецю, славнозвісну твердиню, що фігурує в різних дипломатичних документах ще XVI-XVII вв.

Подібне руйнування українських замків, старовинних церков бачимо в багатьох невеличких подільських містах. Це доводить, що руйницька робота провадиться не з ініціативи місцевих гебітскомісарів, а за завданням згори, отже має політичну мету. Український народ, в якому німці хочуть бачити сьогодні раба, не повинен знати, що мав величне минуле, і жодні старовинні споруди не повинні йому нагадувати про це.

Німці глибоко байдужі до проблеми української промисловости. Той стан цілковитої руйнації українського промислового життя, що залишили по собі большевики, німці підтримують. Це також показник їхньої політики деурбанізації.

Українські міста, передусім Харків, почасти Київ, мали за німецького панування тисячні жертви від голодної смерті, від виснаження. В Харкові взимку 1941-42 рр. конина вважалася в їжі розкішню. Хліб став річчю зовсім неприступною для 9/10 населення міста. Кормові буряки, макуралупа, що її викидали на смітники німці, макура, стали основними продуктами бідолошного населення. В українських містах протягом багатьох місяців українці не мали жодної пайки, а з огляду на те, що німці в багатьох містах ставили перешкоди виїздові на село, голод став звичайним гостем в міських родинях. Коли ж міське населення й надіялося пайками, то вони були й настільки мізерними, що, користаючися з них, населення йде й далі пожилою площею виснаження, знесилення.

Німці розуміють, яку виключну роллю в суспільних рухах відіграє місто; тому їхня політика спрямована до того, щоб голодом деморалізувати активність міста. Не слід також думати, що вер-

бування до Німеччини на роботу провадиться виключно з намірами господарської доцільности. Мобілізація в Німеччину — це засіб вивезти з України найздоровіші фізично елементи, що в разі розгоряння національної революції, могли б стати активною антиокупаційною силою.

Вивозячи ці фізично здорові елементи з України, німці не лише сподіваються відірвати їх від батьківщини, але також дбають про біологічне винищення української нації в страхотливих умовах німецького робітничого табору і непосильної надмірної праці. Тисячі і тисячі молодих людей їдуть до Німеччини здоровими, повними сил. Вони потрапляють там на шахти, в рудні, тягнуть тяжке ярмо наймитської праці у німецьких фармерів, потрапляють на заводи, найбільш загрожені бомбардуванням, гинуть там серед руїн, або виходять звідти понівечені на все життя каліками.

Більш-менш пристойні умови роботи в Німеччині бувають для наших робітників лише там, де вони є об'єктом огляду журналістів, що мають писати похвальні статті про німецьку організацію праці. Український робітник на німецькому господарстві, у фермі, цілком залежить від свого господаря чи наглядача, який не раз повчає кулаками чи кийком. Жалітись немає куди. Наслідком того являються криваві ексцеси, коли робітник, не бувши в силі терпіти всіх наруг, мститься на напасникові, але й сам гине при тому.

Нам доводилося бачити, як одного разу повертався з Німеччини цілий поїзд хворих українських робітників, яких Німеччина використала, покалічила й викинула, як нікому не потрібний баласт, назад на Україну. Це були тіні, а не люди. Кістляві фігурки юнаків і юначок, організми яких не встигли були оформитися фізично, а тепер виглядали ніби при пні зламани квіти. Тільки очі на землистого кольору обличчях горіли вогнем туберкульози. Між ними були безногі і

безрукі. Коли поїзд спинився в полі, кістляві постаті кинулися на лан, засіяний картоплею, і тут же її, сиру й брудну, пожадливо ковтали.

Річ у тому, що німці, відсилаючи покалічених на Україну, не вважали за потрібне наділити їх харчами і тим самим засудили їх на голодне вмирання. А поворотна дорога триває тижнями.

Німецька політика фізичного винищення українського народу дуже наочно виявилася в ставленні до полонених. Полонені скрізь голодували. Скупчені в брудних бараках, торемних камерах, ніколи не миті, вони гинуть в однаковій мірі і від голоду, і від хвороб. Скільки їх вимерло, про це немає жодних даних, але ясно, що Україна про це немає жодних даних, але ясно, що Україна таких втратила не сотні тисяч своїх синів, а значно більше. Винищення полонених — це пляномірний, добре обміркований захід у боротьбі проти українського народу. Адже ж саме полонені є кадрами військового вишколення, а тому найбільш небезпечні для німецького тилу. Провід Українських Націоналістів ніколи не мав ілюзій щодо німецької політики в Україні, але Провід припускав, що нагадування німецькій владі про міжнародні норми поведінки з полоненими може бодай в якійсь мірі полегшити їхнє становище. Тому Провід Українських Націоналістів ще на початку 1942 р. звернувся до Гітлера з меморандумом, в якому, опріч інших вимог, ставив вимогу покращання умов для полонених. Однак німецький уряд злегковажив цими вимогами і тим самим підкреслив, що його заходи по знищенню українського народу мають політичні цілі. І коли згодом становище полонених все таки покращало, то це пояснюється тим, що советські вояки, знаючи, яка доля чекає їх в полоні, воліли краще гинути за чужі їм ідеї зі зброєю в руках і таким чином зміцнювали опір советів.

Розгул німецької сваволі, всевлада тупого, обмеженого прусака — ось що характеризує адміністративний уклад Райхскомісаріату Украї-

ни. На чолі Райхскомісаріату стоїть Еріх Кох, колишній перукар, людина бездарна і некультурна. Київський генерал — комісар Магунія — колишній пекар. Ненавидить всяку діяльність, а тому на кожного, хто звернеться до нього в якійсь справі, дивиться як на особистого ворога. Єдине, що любить, — це виступати перед масами зі святочними промовами, в яких наслідує манеру говорення Гітлера. Нічим не кращі від цих «державних діячів» гебітскомісари. Більшість з них не може йти в порівняння своїм інтелектуальним розвитком навіть з пересічним провінційним українським інтелігентом. Однак вони мають у своїх гебітах необмежену владу над життям і смертю українців. Зарозумілість, підкреслення їх вищости — прикметні для них у всьому.

Німецькі організатори всіх рангів схильні трактувати українців як дикунів, тому вони не спинаються перед кулачною розправою. Те, що більшовики наважувалися робити лише таємно, в казематах НКВД, те нові завойовники роблять явно і повсюдно. Німецька політика в питаннях культури керована завданням колоніального поневолення України. Тоді як більшовики нищили український народ створенням полінаціональної культури, в якій не тільки зміст, але й форма переставала бути національною, цілком підпадаючи московському впливові, німці дуже далекі від усяких намірів асиміляторства. Нинішні окупанти мають єдине завдання — знизити культурний рівень українців так, щоб вони могли виконувати лише чорну роботу. Добрий робітник-виконавець повинен бути письменний, тому німці не ставлять особливих перешкод заснуванню початкових чотириклясних народніх шкіл. Робітник повинен добре знати ремесло, тому німці подекуди навіть сприяють організації промислових, ремісницьких і сільськогосподарських шкіл. Але вони скрізь рішуче проти організації середньої і вищої школи, адже ж такі навчальні заклади дають широ-

кий кругозір, готують організаторів виробництва, готують кадри, здатні творити власну державу, а це цілком розходиться з німецькими плянами. Коли минулого року героїчними зусиллями адміністрації Київського Університету відновили навчання медичний факультет, німецькі цербери мобілізували студентів на роботи, послали всіх, кого їм вдалося схопити, до Німеччини. У Дніпропетровську по втечі більшовиків відновили роботу кілька факультетів. На фасаді університетської будівлі з'явилася таблиця: «Університет у Дніпропетровську під охороною німецької армії». Однак незабаром закрили один факультет, потім другий, поки нарешті ліквідували всю навчальну й наукову роботу цілком. Лише німецька таблиця з багатозначним написом довго ще прикрашувала фасад університетської будови. Не зважаючи на те, що більшовики силоміць вивозили академіків з собою, наукова громадськість Києва заходила навколо відновлення Всеукраїнської Академії Наук. Київ ще мав деякі наукові сили, і робота дослідних інститутів ВУАН почала налагоджуватись. Тоді на початку 1942 р. втрутилися німці. Академію заборонили, одночасно спокушаючи вчених «на вигідних умовах» їхати до Німеччини служити німецькій науці.

Так само, як навчання, наукова діяльність, цілком паралізована видавнича справа.

Протягом німецької окупації на Наддніпрянщині і Слобожанщині видано лише кілька (не більше десятка) тоненьких книжечок, — це молитовники, календарі, збірочки поезій тих молодих поетів, що працюють при редакціях часописів. Численні спроби українських діячів розпочати видавничу діяльність, натрапляють на різні заборони.

Заборони мотивують тим, що в умовах воєнного часу не можна витрачати матеріяльних ресурсів нікуди, крім їх прямого призначення на

потреби війни. Що цей аргумент є лише викрутом, може свідчити картина видавничої діяльності в Німеччині. Німецький бібліографічний орган «Національна бібліографія» лише в другій половині 1941 р. подає понад 10 000 наукових німецьких видань. Нічим не змінилося це становище й в дальшому. Німці видають безліч книжок і тепер; серед них багато не мають безпосереднього відношення до справ війни. Видають багато безмістовної розважальної літератури, величезні кошти витрачають на розкішні ілюстровані видання. Отже, справа не у воєнних труднощах. Німці просто бояться української книжки, яка неминуче піднесе національну свідомість нашого народу і тим унеможливить панування окупантів. Німці в своїй пропаганді люблять посилатися на майбутні часи, коли, мовляв, відійдуть у небуття всі воєнні труднощі і вони матимуть змогу належно задовольнити всі потреби населення. Але в те рожеве майбутнє, яке вони малюють перед нами, маємо змогу заглянути вже сьогодні. Вже й сьогодні німці, не зважаючи на ніякі труднощі війни, забезпечують фолькдойчерів і райхсдойчерів в Україні високооплачуваними керівними посадами, розкішними квартирами і прекрасними пайками. Німець має змогу нині в Україні українським коштом провадити сите, комфортабельне життя. Уже й нині цивільні німці посіли в українських містах найкращі райони, виселивши з них українців. Так, приміром, в Києві Печерський район заселений німцями, у Львові — Софійський, у Харкові до зимового походу большевиків німці посідали значну частину Нагірного району. У Вінниці з найкращої вулиці, Писарівської, виселено всіх мешканців, будинки відремонтовано, упорядковано двори й садки. Все це стоїть протягом місяців і чекає нових хазяїв — німців, що мають прибути сюди загосподарюватись.

Такий образ сьогоднішньої дійсності може легко підказати відповідь, яку майбутність готу-

ють німці українцям. Вони мріють по війні на Україну пересунути маси німецького населення, залити німецькою повинню наші землі. «Багато пролитої німецької крові дає нам батьківщину на Сході» — видає керівний пропагандивний німецький журнал «Дер Шулунгсбріф» (1942, німецький журнал «Дер Шулунгсбріф» (1942, дріттес Гефт). Перша особа по Гітлерові в сучасній Німеччині, райхсфюрер СС і шеф поліції Г. Гімmlер, висловився про майбутнє Сходу так: «Наше завдання полягає в тому, щоб Схід в старому розумінні германізувати, тобто серед там замешкалих людей німецьку мову і німецьке право поширити та дбати про те, щоб на Сході жили тільки люди справді німецької, германської крові.» («Дойче Арбайт», Гефт 6-7, 1942 р.); що означає ця настанова у відношенні до України, легко зрозуміти з німецьких плянів перенесення в Україну 100 000 колоністів. Українські селяни мають працювати «під опікою» ферм, що їх побудують ті колоністи. Але це, на думку німецьких провідників, буде тільки початок: «німці розгорнуть там біологічну силу, яка згодом проніже весь простір...» Кожний, хто поляже в цій війні, придбав і освятив землю, що на ній в майбутньому матимуть плуг його товариші. І кожна жертва життям створить простір, де колись стоятимуть сотні німецьких колісок.» («Дас шварце Корпс», 20. VIII. 1942). Тепер популяризувати ті свої далекосяглі пляни серед українського населення німці вважають за шкідливе, покищо здебільшого ховаються зі своїми справжніми намірами на майбутнє. Але на сторінках своїх періодичних видань, призначених для націонал-соціалістичного партійного активу, вони фабрикують ті ідеологічні аргументи, якими думають в майбутньому паралізувати спротив українських мас. Для цього вони не лише користуються «дослідами» своїх учених, але пошукують зрадників у середовищі українських вчених та публіцистів, що за «лакомства нещасні» погодилися доводити перевагу німецького

духу над українським та «історичні і культурні права» Німеччини на українську землю, вони проводять відповідні історичні «досліди», метою яких є довести, що єдиним і одвічним носієм культури в Україні були німці. При тому, звісно, факти цинічно фальсифікуються, викривлюються; відкидається в історичному процесі все, що не стоїть у згоді з німецькою концепцією. Як відомо, 1600-1700 років тому (в III-IV віках) на Середньому і Нижньому Подніпров'ї існувала держава германського племені готів. Потім насунули на Подніпров'я могутні орди гунів, знищили готське царство і погнали рештки готів далеко на захід. Факти ці в історії загально відомі і ніколи ніким не піддавалися під сумнів. Якщо культура готів колись і мала на слов'ян якийсь вплив, то цей вплив мав другорядне значення і був скороминучий. Звісно, жодного впливу в період історичного життя української нації він не залишив. Тепер німці псевдонауковими методами опрацьовують дані археології і історії, щоб довести повсякчасну залежність української культури від готсько-германського духу.

Німці розуміють, що на перешкоді їхнім плянам щодо України може стати український революційний націоналізм, що його речником є ОУН. Однією з найголовніших причин того, що нині Україна в наслідок політики Німеччини розірвана п'ятьма кордонами (прифронтна смуга, Райхскомісаріят, терени, передані румунам, Галічина як складова частина генералгубернаторства, Карпатська Україна, забрана мадярами ще 1939 р. за згодою Німеччини), є боязнь німців перед соборницькою самостійною дією української влади, розмежують українські сили, позбавлять український рух розмаху. Даремні надії. Велика визвольна ідея з кожним днем все міцніше з'єднує всі українські землі в одному непереможному пориві.

Діяльність ОУН з моменту оголошення війни відразу різко посилилась. Скрізь по всій Україні виросла мережа осередків організації. В зайнятих німцями обширах українські націоналісти відразу брали на себе ініціативу щодо організації культурного, економічного, адміністративного життя. Націоналісти добре бачили, яка низька національна свідомість має Наддніпрянщини, як мало підготовані маси до боротьби за самостійність України. Оунівці бачили, як українське селянство, втомлене большевицьким гнітом, в перший момент вбачало в німцях своїх визволителів. Маса ще не розуміла, що визволитися з чужинецького гніту вони зможуть лише створенням держави. В таких умовах єдино правильною метою боротьби було, не наражуючись явно антинімецькими гаслами на негайне винищення кадрів членства, вирвати з рук німців ініціативу в організації цивільного життя, а тоді на прикладі довести українським масам конструктивний, будуючий характер українського націоналізму, використати своє становище керівників відбудовчого процесу для широкої пропаганди в народі ідей українського державництва. Скрізь, де тільки з'явилися оунівці, вони ширили безкомпромісову ідею Самостійної Соборної України. Було цілком ясно, що як тільки німці зорієнтуються в українській дійсності, як тільки вони налагодять на Україні свій поліційний апарат, вони з усією силою вдарять терором по ОУН. Але ОУН ніколи не спинялася перед жертвами, які виправдувалися рацією національної визвольної боротьби, які наближали українську перемогу. Так було і в даному разі. Протягом кількох перших місяців німецького панування, ОУН, використавши дезорганізованість німецького тилу, посяла зерно національно-державницької свідомости в масах, яким заклала підвалини для перемоги українських визвольних змагань у майбутньому. Це був період напруженої, гарячої праці. В багатьох

селах відбувалися мітинги, на яких голосно лунали заклики — готувати сили до боротьби за українську державність. Далі органи преси, що спочатку потрапили в руки членів організації, як, наприклад, «Українське Слово» в Києві, заговорили до широкого загалу мовою революційного націоналізму. День річниці Базару житомирські оунівці відзначили жалобним мітингом на могилі славних лицарів-самостійників. На мітинг зібралось кільканадцять тисяч люду з різних місцевостей Житомирщини, Київщини. Це вже була могутня демонстрація пробуджуваної свідомости українського народу. Німці відповіли на це масовими арештами і розстрілами. Тоді загинули 24 члени ОУН, серед них голова міської управи і провідник ОУН міста Житомира з дружиною. Це було в грудні 1941 р. З того моменту починається розгорнений німецький терор проти ОУН. Тоді ж таки, в грудні 1941 р., падають жертвами цього терору сім членів організації в Миколаєві на чолі з буковинцем Сірецьким. В січні 1942 р. в Києві гине відомий в Західній Україні і всій українській еміграції публіцист Оршан, керівник пропаганди ОУН на ОУЗ, разом з ним іде на смерть колишній секретар президента Карпатської України Іван Рогач, редактор «Українського Слова» П. Олійник. Редакцію «Українського Слова» німці закривають і організують «Нове українське слово» на чолі зі зрадником, запроданцем Штепою, який починає свою кар'єру статтями, спрямованими проти націоналістів. Газета, редагована ним, здобувається серед українського громадянства на назву «німецької помийниці». В лютому 1942 року гестапо розстріляло в Києві сорок націоналістів, серед них талановиту українську поетесу О. Телігу, молодого здібного публіциста Кошика з Попельні біля Фастова, що його провід намічав на провідника Референтури Молоді, поета Ірлявського, родом з Карпатської України. В травні 1942 року зазнала удару лубенська ОУН. Від

німецьких куль загинула група членів організації на чолі з Верешем, вихідцем з Карпатської України.

Влітку 1942 р. заарештовано і знищено 15 членів ОУН в Полтаві; серед них гине провідник полтавської ОУН, знаний на Наддніпрянщині діяч Борковський, колишній старшина армії УНР, друг Петлюри й Коновальця, учасник захисту Києва проти большевиків у січні 1918 р. (командував автопанцерними силами, що штурмували київський арсенал, при чому був важко поранений), член СВУ, що десять років перебував у большевицьких концентраційних таборах.

По Всеукраїнському з'їзді ОУН, що відбувся влітку 1942 р. в Києві, сталися нові арешти. Між заарештованими були визначні представники адміністративного, культурного життя, як от інж. Романів, інж. Сиченко й інші.

8 березня 1943 р. в Рівному в тюрмі розстріляно коло 600 осіб, серед них багато членів ОУН.

Цим не вичерпуються втрати членів організації. Розстріли оунівців були і в Кременчуці, Мадриюполі, Кам'янці Подільському, в цілому ряді менших міст. Багато жертв дало і українське село. Донині за час німецької окупації загинуло близько 4000 членів ОУН. Все це люди великого масштабу, провідницького типу, глибокі індивідуальності, наділені непересічними талантами. Всі вони безмірно любили Україну, знали, що Україна не може перемогти без жертв, і тому страшно, з гордо піднесеною головою, йшли на смерть. Своєю смертю піднеслися над мільйонами, як палаючі смолоскипи, що освітлюють шлях нації у майбутнє. Ні одна крапля їхньої крові не пропаде намарно. Своім життям і смертю поривають вони за собою все більші й більші лави нових борців. Німці сподівалися, що своїм терором вони зламують ОУН. Насправді ж німецький терор лише збільшував авторитет організації в

масах. Протягом останніх двох років ОУН виросла і розгалузила свої осередки у всіх закутках України. Для нинішнього етапу ОУН на Східніх Українських Землях характерне те, що вона нині майже цілком складається зі східніх українців, тоді як на початку вона мала значний відсоток вихідців з Галичини, Буковини, Закарпаття. Тепер у лавах організації є вже чимало селян і робітників-наддніпрянців. ОУН не є (та й не повинна бути) масовою організацією, але вона нині має найорганічніший зв'язок з масами. Вона захищена високого рівня. Тому гестапо, що нині використовує навіть колишніх енкаведистів, у боротьбі з Організацією відчуває свою повну безсилість перед непереможним розростом націоналізму. Прийде час, і захищені, непомітні тепер кадри Організації кинуть в мільйони гасло виступу за відбудову Української Держави. Це буде тоді, коли остаточно визріють внутрішні українські сили, ослабнуть у взаємній боротьбі вороги українського народу і складеться сприятлива політична ситуація для української перемоги. Цей час уже не за горами. Страшні катаклізми переживає наша країна. Нищівною стопою розчавлюють Україну всі окупанти разом: німці, большевики, румуни, мадяри; до них прилучаються поляки, що мріють у майбутньому захопити нас за горло. Мільйонні жертви несе наша нація. Буде ще безліч жертв. Це наша заплата за національну невиробленість, за невміння й небажання рішуче, безоглядно стати на захист своїх інтересів проти всіх наших національних ворогів. Ці безконечні маси трупів, калік — це наслідок того, що ми, занурені в свої низькі особисті інтереси, позбавлені потягу до боротьби за своє право жити окремою державою, все сподівалися, що хтось звідкись принесе нам визволення, рятунок. Замість сподіваного, приносили нам лише смерть, руїну, знущання.

Стоїмо на грані життя і смерті. Вибору не може бути. Народи, що не вміють боронитися, зникають з лиця землі. Це не фраза, це сувора, потрясаюча дійсність. Для того, щоб перемогти смерть нашого народу, наших близьких, рідних, всього кровного нам, мусимо не боятися смерті, зі сміливою мужністю стати до боротьби з чорними силами зайд, хоч як би не здавались неспівмірними, нерівними наші сили з їхніми. Героїчна сміливість під далекозорим, всевидючим Проводом Організації переможе. Сила завжди на боці того, хто міцніший духом, вірою, поривом, відданістю.

З безмежного моря крові і мук родиться в мільйонах українців новий, холоднокрицевий дух відваги.

Ніякі зусилля не зламають нас. Українська Нація хоче жити. І вона, здобувши перемогу, буде жити.

VI. НАЦІОКРАТІЯ

Зростаюча єдність нації безсумнівно є істотною закономірністю історичного процесу. Зростання єдності нації відбувається у всіх сферах духового й матеріального життя. Там, де цей процес відбувається найбільш нормально і найбільш радикально, там ми стикаємося з великими творчими досягненнями нації, з виявами національної могутності і національного добробуту.

Соціальної проблеми як окремої і незалежної від національної немає. Нація завжди, включаючи в себе всі свої соціальні верстви, виступає як контрагент у відношенні до інших націй. Доля кожного робітника, селянина зв'язана з долею його нації. Від становища його нації між іншими націями світу залежить становище його соціальної верстви.

За советських часів український робітник гостро відчував насамперед духовий гніт, денационалізацію, нав'язування невластивих його національній вдачі правових норм. Безперечним фактом є, що українське робітництво витиснувалося з українських фабрик і заводів зайшлим московським елементом, який найчастіше посідав, як репрезентант панівної нації, командні виробничі пости.

Приналежність українського селянства до пригнобленої нації виявлялася за советів у широко розгорненій практиці розкуркулювання, що йому аналогії не знайдемо в історії, у масовому висиланні українських селян поза межі України, у пляново організованій голодовій політиці, у фізичному винищуванні українського селянства, в роздаванні українських земель москалям тощо.

Так виглядала справа в Советському Союзі, де москалі настирливо використовували гасло «рівноправності націй» як пропагандивний козир скріплення свого панування. Соціально пригноблення українця тут виступало в замаскованій формі.

Зовсім одверте соціальне гноблення несе з собою німецький імперіалізм, тобто гітлеризм.

Вся історія людства доводить, що високого рівня задоволення своїх соціальних потреб досягають всі верстви національної спільноти тільки тоді, коли нація має власну могутню державу, що захищає її інтереси перед зовнішнім світом ворогів і друзів.

Соціальна проблема відокремлюється від національної як щось самостійне тільки в окремих періодах життя нації, коли внутрішньонаціональні стосунки стають анахронічними. Тоді виступає на кін історії внутрішньонаціональна соціальна революція чи реформа, що призводить до створення нових виробничих стосунків і до зміцнення національної єдності.

Той, хто звик мислити більшовицькими категоріями, скаже: Як можна говорити про відсутність постійної і незалежної від національного розвитку соціальної проблеми, коли вся історія людства доводить, що ніколи не існувало соціальної рівності?

Так, — відповімо ми, — соціальної рівності ніколи не існувало, і немає найменших підстав думати, що вона колись існуватиме. Натомість соціальна справедливість

є фактором, наявність якого завжди скріплювала суспільство і відсутність якого завжди призводила до руйнації.

Соціальної рівності не може бути тому, що ніколи не може бути однакової здібностей, обдарованості і працездатності людей, ніколи не буде такого стану, коли людина в масі зовсім не зважала б на свої особисті, сказати гостріше егоїстичні інтереси.

А саме комуністична доктрина і вимагає від людства, щоб воно позбавилося цих своїх основних прикмет.

Комуністичний устрій, за Марксом і Енгельсом, має бути заснований на принципі «праці за можливістю, споживання за потребою». Це значить, що люди в комуністичному суспільстві повинні перетворитися в якихось безгрішних янголів, позбутися всіх тих пристрастей і стиmulів творчості, які керують ними споконвіку. Бож вищенаведена формула значить, що єдиним стимулом до праці в комуністичному суспільстві має бути альтруїзм. Найталановитіша і найпрацьовитіша людина продукуватиме більше і краще, ніж непрацьовита бездарність, але остання може мати дуже розвинені потреби, які задовольнятиме коштом першої. Якби припустити, що колись комуністична утопія здійснилася б, то це було б страшним нещастям людства, бо в такому разі найталановитіший і найпрацьовитіший продуцент не мав би найбільшого в суспільстві забезпечення своїх потреб, тобто не мав би відповідних матеріальних передумов для повного розгорнення своїх творчих можливостей, і через це творчі потенції суспільства занепадали б.

Таким чином «янгольський альтруїзм», призводячи до занепаду творчоздатності суспільства, заходив би в суперечність зі справжнім «земним» альтруїзмом. Принцип соціальної рівності знищив би соціальну справедливість. На щастя, ніщо

не показує, що комуністична утопія наближається до здійснення.

Ми не проповідуємо соціальної рівності, ми не проголошуємо «ліквідації кляс», але ми високо підносимо гасло великої, всеобіймаючої соціальної справедливості.

Суть націократії полягає в культивуванні принципу національної єдності у всіх сферах життя нації: в духовій, соціально-економічній, внутрішньо- і зовнішньополітичній дійсності, причому ця єдність має конкретизуватися відповідно до творчих особливостей української національної вдачі та відповідно до ідеалів українського народу.

«Ми проти ліберал-капіталізму й проти комунізму, та ми за лад людей праці, за лад солідарності всіх продукуючих українців, за рівність всіх при життєвому старті, за створення кожному українцеві однакових обставин для праці, але вже за нерівність при осягах, бо той, хто краще, більше, з запалом та любов'ю працює, більше здобуде, і по справедливості йому належить більше за того, хто менше і з неохотою працює. Не всі люди є добрі, не всі працьовиті, тому не всі є однакові, не всі є рівні.»

«І пастух, і професор університету, і рядовик, і маршал, і замітач вулиць, — всі вони в нас морально однаково вартісні, коли тією самою живуть ідеєю. Бо кожен з них дає зі своєї творчості те, на що спроможен. Кожен з них прагне дати те, що тільки є в його силі. Тому мірило розцінки людей лежить не в роді праці, але в моральній поставі до праці, не в тому, що хто фізично чи духово продукує, але в тому, для чого він то продукує і чому, — в ідейно-етичній постанові до життя. І коли хто цю ідейно-етичну, національногероїчну поставу має, та здібності, чи буде він шевським челядником, хліборобським робітником, чи замітачем вулиць, — увійде він у

ряди нашої провідної верстви, стане він, коли матиме дані на це, й нашим вождем.

«Наш соціальний лад є власне побудований на засаді етичної рівності різне творчих людей та безоглядної вимоги праці перед кожним. І в цьому ми щирі демократи.» (С. Борецький. «Без національної революції нема соціальної». Альманах «Ідея в наступі», Лондон 1937).

Як бачимо, націократична концепція висуває на перше місце моральну вартість людини, потім її здібності і працездатність. Лише цими факторами визначатиметься суспільне і матеріальне становище людини в Українській Державі. Тільки той, хто має найвищу мораль і найвищі здібності, очолюватиме життя, але й найменш здібний буде так забезпечений, щоб міг не лише прожити, але й не відчувати ніякого гніту матеріальних умов. Большевики люблять кокетувати з самими Леніною фразою: «кожна кухарка повинна вміти керувати державою». Українці-націоналісти вважають пропаганду такого гасла дешевою демагогією і твердять, що тільки здібна кухарка повинна правити державою, так само, як здібний селянин, робітник, промисловець, інтелігент.

Націократична концепція всім верствам українського народу забезпечує матеріальний добробут, виявлення творчих здібностей, політичну владу. Українська націоналістична концепція є таким чином найбільш демократичною з усіх існуючих.

З демократизмом сполучає націократія найвищий і найшляхетніший рід аристократизму. Неаристократизм заснований на тому, що нація повсякчас з усіх своїх верств підносить на верх життя найталановитіших, дає кожному з них особисто найбільше, але й вимагає з них для національного загалу найбільш. Тут немає аналогії зі

советським інститутом висуванців. В Советським Союзі для того, щоб стати висуванцем, треба було мати робітниче походження, треба було уміти кричати «ура» Сталінові і його політиці.

В Українській Державі ніяке походження не допоможе висунутися на чільне місце, якщо немає здібностей. Ніякі похвальні філіпіки на адресу націоналізму не даватимуть проголошувачеві їх жодних переваг, якщо він неспроможний буде практично довести свою відданість ідеям українського націоналізму.

Націократична економічна політика в українській державі полягатиме в тому, що вона сполучатиме принципи державного капіталізму, кооперативної і приватної власності.

Все економічне життя буде підпорядковане інтересам щільнішого скріплення національної цілості. В цих межах кожному членові національної спільноти буде дана можливість якнайширшої свободи економічної діяльності, приватної ініціативи, свободи зиску.

Засада націократії зумовлює принцип пляновості в економічному житті країни. Там, де весь економічний розвиток має сприяти процвітанню нації, не може бути господарської анархії. Націократична пляновість відрізняється тим від більшевизького «планирования», що ураховуватиме розвиток приватно-капіталістичної ініціативи, не спинятиметься на обмеженні приватно-капіталістичного елемента, а в багатьох випадках і сприятиме йому, завжди спрямовуючи його розвиток в річище, відповідне інтересам нації.

Удержавленими будуть всі ті галузі промислу і торгівлі, які мають загальнодержавне значення, які потребують величезних коштів для свого розвитку, і знаходячися в руках приватних капіталістів, виявляють посилену тенденцію до творення біржево-паразитарних маніпуляцій. Удержавленими будуть рудні, залізничі, пошта і

телеграф, важка індустрія, воєнна промисловість, електростанції, зовнішня торгівля, банки. Віддати ці галузі господарського життя країни в руки приватного капіталу — це значить передати на-самперед економіку країни в руки чужоземних капіталістів, поставити Україну в цілковиту залежність від чужинців, бо, як відомо, власних великих приватних капіталів в Україні немає.

Якби це сталося, то українська державність залишилася б пустим звуком, формою, позбавленою змісту.

Єдиним великим українським капіталовласником, що зможе зрушити завдання відбудови і розвитку зазначених галузей економіки вже в перші дні самостійної держави, буде сама українська держава.

Передача найголовніших ділянок економіки в руки приватного капіталу означала б, що держава сприяє розвитку паразитарного капіталу, бо той величезний зиск, який дають залізничі, зовнішня торгівля тощо, перевищує всяку винагороду організаторських здібностей капіталіста і не є його трудовим прибутком, що в українській державі, основаній на етиці праці, є річчю неприпустимою.

У всіх галузях промисловості, де виправдують себе централізація і стандарт, доцільним є принцип удержавлення.

Але там, де потрібна індивідуалізація типів продукції, гнучкість у виробництві, втручання організатора виробничого процесу в дрібні деталі виробництва, тобто там, де висока якість виробу не є результатом автоматичного процесу, там цілком доцільним є застосування приватного чи кооперативного капіталу.

Ми рішучі вороги стандартизації в їжі, убранні, прикрасах. Ми за різноманітність, мистецький смак, практичність в речах денного порядку.

Тому ми дамо поле широкої ініціативи для приватного і кооперативного капіталу, які через широко застосовану ініціативу, контрольовані не тільки риночною конкуренцією, але й державою, піднесуть на високий рівень такі галузі промисловости, як харчову, шкіряну, трикотажно-бавовняно-вовняну, хемічну (за винятком військово-хемічної, яка буде удержавлена) тощо.

Українська влада дбатиме про те, щоб у сферу приватно-промислової діяльності ішли люди, гідні тих завдань, які перед ними ставляться українською суспільністю. В багатьох випадках промисловцями стануть інженери, висококваліфіковані робітники, фахово підготовані до ведення підприємства; власниками торговельних підприємств ставатимуть люди зі спеціальною торговельною освітою. Але все це буде національно свідомий елемент, перейнятий високо ідеалістичним етосом. І держава допоможе їм, передаючи в їхні руки певні матеріальні цінності, експропрійовані у спекулянтів, сприятиме кредитом тощо. Єдиним працедавцем буде українська нація. Кожен матиме змогу вільно вибрати собі рід праці, але кожен нестиме моральну і матеріальну відповідальність перед нацією-державою за результати своєї праці. В такому становищі буде й промисловець, власник підприємства. Він буде промисловцем тому, що нація доручить йому цю суспільну функцію. Його матеріальний здобуток з підприємства — зиск — розглядатиметься з погляду національного права як оплата за його організаційну працю й організаційний хист. Для чесного піднесення робітничого добробуту, розкриватимуться ширші можливості. Що більші суми такий капіталіст зможе вкладати в розвиток підприємства, що міцніше стоятиме економічно таке підприємство, то більші суми чистого прибутку для особистих потреб зможе він здобути. Баланс підприємства буде ним вестися цілком навласно-

руч, але горе йому, якщо в нього будуть занедбані робітники чи самий стан промислового закладу. В такому разі держава все активніше втручатиметься в його господарство, і якщо він неспроможний буде налагодити як слід всі справи, відсуне його від підприємства і передасть підприємство іншому.

Між робітниками і промисловцями не буде того одвічного антагонізму, що характерний для капіталістичного суспільства. Робітник намагатиметься виробити якнайбільше і якнайкраще, бо знатиме, що від цього залежить рівень його заробітку, його висунення на певні ступні фабричної ієрархії. «Капіталіст» дбатиме про найкраще забезпечення робітника, бо лише в такому разі зможе підносити підприємство на вищий рівень, отже і для себе здобути більший зиск. Проте, коли конфлікти виникатимуть, вони розв'язуватимуться відповідними органами державного арбітражу.

Підприємство переходитиме у спадщину нащадкові «капіталіста» в тому разі, якщо нащадок виявить наявність відповідних здібностей і підготовки до керівництва підприємством (право неповнолітнього спадкоємця оберігатиметься законом). В іншому випадку підприємство переходить до держави за ухвалою відповідних державних органів у руки нового вихідця з соціальних «низів», що визначився своїми здібностями.

Розуміється, в таких умовах ніякі продаж-купівля підприємства не будуть можливі, бо підприємство розглядатиметься лише як тимчасова власність; право на власність нерозривно зв'язане з обов'язком суспільно-раціонального використання власности.

Крім приватно-капіталістичних підприємств будуть ще кооперативні, в яких вкладенням власного капіталу і власної праці зможе брати участь робітник. В таких кооперативних закладах зиск

розподілятиметься між капіталовкладниками пропорційно до капіталовкладень.

Особливо широко буде застосована кооперація в торгівлі як споживча кооперація. Від советського кооперування вона відрізнятиметься тим, що кооперативні фонди ні в якій мірі не використовуватимуться державою, а служитимуть лише потребам кооперованих, але діяльність діячів кооперації та службовців кооперативних установ перебуватиме не лише під контролем членства кооперації, але й під активним контролем державного законодавства.

Поруч державного, приватного та кооперативного капіталу існуватиме ще й муніципальний, що матиме застосування в підприємствах муніципального типу (трамвай, водогін, каналізація тощо) і перебуватиме в розпорядженні муніципальної самоуправи та служитиме для розбудови місцевого культурного і господарського життя.

Нашу політику в земельному питанні загально дається окреслити як політику плянової розбудови раціональних типів селянської приватної власності.

Большевицька колективізація була важким ударом по українському сільському господарству, зруйнувала його економічну міць і руйнуючо виявляється на всій духовості, моралі, світогляді українського селянина.

Ідея колективізації будувалася на тій антинауковій основі, що приватновласницькі селянські господарства нібито завжди економічно поступаються перед важким, сконцентрованим, машинізованим господарством. Хибність цього погляду слушно викриває інж. М. Сціборський у своїй книзі «Земельне питання» (Париж, 1939). Він пише: «Сільське господарство перебуває насамперед у залежності від природних, кліматичних, метеорологічних і сезонних умов, які значно зв'язують хлібороба і його ініціативу. Пов'язаність самого виробництва з фізіологією рослин

обумовлює його періодичність (тоді як у промисловості воно може бути безперервним), а це унеможлиблює такий розподіл раціоналізації праці, як це бачимо в індустріальних підприємствах.

Природничі, територіяльні і фізіологічні особливості сільського господарства ставлять застосуванню машин певні границі і перешкоджають його механізації, як і промисловості. Не мають його рентовно використовувати всіх переваг машинової продукції — сільське господарство тим самим не улягає такій концентрації, яка характеризує сучасну індустрію. В наслідок усіх цих причин технічні переваги великого сільського господарства над трудовими (селянськими) далеко менші, ніж великого промислового закладу (фабрики, заводи, копальні тощо) над малим (наприклад, ремісничим варстатом).

Побудником розвитку сільського господарства є прагнення виробників здобути з даної землі якнайбільшу кількість продуктів. Ця тенденція обумовлюється майже незмінною (статичною) кількістю придатної до вжитку землі в цивілізованих країнах при невинному зрості сільського міського населення. З метою одержання якнайбільшої кількості плодів землі сільський господар вкладає в дану одиницю її площі (гектар, морг і т. д.) більше праці і капіталу (угноення, поліпшення культури тощо). Цей процес поліпшення господарства з метою піднесення його продуктивності називається інтенсифікацією. В сучасних умовах упромисловлення країн — інтенсифікація господарства є рішачим чинником економічного розвитку.

Слід тут мати, однак, на увазі, що при сільськогосподарській інтенсифікації величезну роль грає не лише капітал (т. зв. капіталінтенсифікація), але й праця виробника (праціінтенсифікація). Між тим, капіталістичне сільське господарство користується найманого працю робітників

(колгоспно-колективною), що — по своїй якості — не дорівнює праці селянина на його власній землі. З цих причин якість рівень працездатності є нижчий від трудового селянського господарства... Правда, велике землеволодіння має й свої корисні прикмети, як, наприклад, можливість кращого використання механізації, обслуговування сільськогосподарської промисловості сировиною, риночний характер продукції і т. д. Проте всі ці позитивні його вияви можуть бути з успіхом внесені і в трудові селянські господарства при умові їх раціонального ведення, забезпечення вистачальними засобами й при розвитку кооперативного будівництва в галузях виробництва, збуту, заупу, кредиту і т. д. При відповідній аграрній політиці трудові господарства в стані інтенсифікуватися й сприяти загальному прогресові в далеко більшій мірі, ніж капіталістично-поміщицьке землеволодіння (і ніж колгоспне, — додамо знову ми).

Основні хиби, що їх криє в собі капіталістично-поміщицьке господарство, властиві і колгоспному. Економічну реакційність колгоспів українське селянство відчуло настільки глибоко, що поставило колгоспи на одну полицю з поміщицьким фільварком, що робить нинішня наука. Колгоспну працю селянство охристило назвою «панщина», дуже влучно підкресливши її невільницький, антипродуктивний характер.

В Українській Самостійній Державі рештки колгоспної системи будуть ліквідовані. Земельні фонди будуть розподілені поміж селянами для трудового користування. Норма наділу встановлюватиметься для кожного району відповідно наявним земельним фондам, плодючості землі, агрокультурам, що їх плекається в даному районі. В процесі розподілу землі братиме участь все селянство через своїх представників у розподільчих комісіях. Норма завжди визначатиметься умовами створення господарств середньої економіч-

ної цінности. Карлуваті господарства, як показує досвід, себе не виправдують. Вони перетворюються на споживчі, отже економічно не вигідні для національної спільноти. Тому Українська Держава має забезпечити кожного господаря такою земельною нормою, яка давала б йому змогу продукувати агрокультуру так для потреби внутрішнього, як і зовнішнього ринку.

Нинішня війна, що так болюче ударила по українському народові і винищила і винищить ще велику кількість українців, відсуває проблему перенаселеності українських теренів на задній план. Тепер може виникнути завдання біологічного підсилення української нації на корінних українських землях через рееміграцію українського елемента з Сибіру, Зеленого Клину, Північної Америки тощо.

Для того, щоб інтенсифікація селянського трудового господарства досягла належного рівня, держава творитиме селянські банки, які даватимуть селянинові кредит на придбання реманенту, утнуення тощо. Високий рівень технічного оснащення селянського господарства, використання коштовних сільськогосподарських машин буде провадитися через утворення кооперативного машинового майна. Кооперативи будуть також посередниками товарообміну між селом і містом.

Дехто може поставити питання: чи ж розподіл землі поміж трудовими господарствами унеможливить в дальшому концентрацію землі в руках небагатьох власників? Спостереження над дореволюційною дійсністю показують, що сільськогосподарський капіталізм на селі ріс головню коштом поглинання земель поміщництва, яке руйнувалося. Український селянин, який би він бідний не був, лише в крайніх випадках і з великим болем продавав свій клопоть землі. На це його штовхали безнадійна заборгованість, голод. Середне трудове господарство в умовах сприяючої селянству політики української держави не по-

траплятиме в такі труднощі, отже й не може бути потягу до продажу своєї землі. Проте, щоб цілком уникнути зародження паразитарного аграрного капіталу, продаж-купівля землі будуть обмежені законами.

Ми не маємо змоги на сторінках цієї книги розкривати всі сторони економічного устрою націократії. Нашим завданням було лише показати, як загальнонаціональні інтереси в націократичній концепції тісно зв'язані з інтересами соціальних верств нації.

Люди, що зайнялися цілком конче «спростувати» український революційний націоналізм, не відмовляються закинути нашій економічній системі «мавпування» націонал-соціалізму чи фашизму. Ви твердите, — вигукують намші опоненти, — що суспільство можна організувати на засадах солідаризму всіх соціальних шарів, ви обстоюєте обмеження капіталізму державою, але ж це саме роблять італійські фашисти, що нині так знаменито скомпромітувалися, і німецькі націонал-соціалісти, що заводять нині Німеччину в глухий кут. Мусимо на це відповісти нашим опонентам: згадані принципи перебудови економіки перепроводжують не лише фашисти і націонал-соціалісти, але й уряди Японії, США, Португалії, Бразилії тощо, і не можна сказати, щоб такі принципи не посилювали могутності і добробуту цих країн. Кризи фашизму і націонал-соціалізму треба шукати не в основних засадах їхньої економічної політики.

Німеччина і Італія спромоглися зміцнитися перед війною саме завдяки своїй внутрішній політиці національного солідаризму. І якщо Німеччина нині зазнає поразок, то це пояснюється передусім політичною короткозорістю її проводу, що додержується у відношенні до народів Європи засад німецького расизму, найзахланнішого і найжорстокішого імперіялізму. Криза фашистського режиму Італії спричинена також не принципами

солідаризму, обмеження ролі приватного капіталу тощо, а політикою голого диктаторства Мусоліні, який давно загубив зв'язок з народом і спирався лише на бюрократизовану верхівку, «еліту», цілком незалежно від волі народу спрямовуючи зовнішню політику держави.

Але ж ви теж за «вождизм», за «елітаризм» тощо, — закинуть нам наші опоненти.

Так, всі ці елементи є в нашій політичній системі, але всі вони своїм внутрішнім змістом принципово відрізняють націократію від фашизму, всі вони є в націоналізмі в тій мірі, в якій це відповідає духові та традиціям української нації.

В 1935 році, коли фашистська Італія була в zenіті свого розцвіту, коли негативні риси фашизму ще не виступили з цілковитою виразністю, член проводу ОУН Микола Сціборський в своїй книзі «Націократія» писав: «...диктатура для фашизму не є переходовим етапом. Вона є стабільним елементом та впливає з певних рис фашистської ідеології, що творить культ сильної одиниці — вождя, і провідної меншости при одначасному недовір'ї до будуючої ролі народних мас. Провідна еліта творить і наказує; маси виконують і повинуються — така формула фашизму... Перманентна диктатура з правилами схильна позначати життя надмірним етатизмом і витворювати культ своєї «поліційної держави», що гальмує розвиток суспільства та індивідуальності. Гадаємо, що цих прикмет не позбавлений і устрій фашизму.»

Як бачимо, політична система фашизму знайшла серед нас цілком критичне поцінування. В той час, коли фашизм в італійській суспільності користувався величезною популярністю, Сціборський вже передбачував його майбутню кризу. «Слабкість фашизму, — писав він, — в надмірному урядовому централізмі його системи, що утруднює процес творчої індивідуалізації громадянина.

Було б трагічно, коли б ця прикмета загальмувала його розгоновий поступ».

Так само, як гіпертрофію централізму, перманентну диктатуру, засуджує український націоналізм і ідею елітаризму в її фашистській інтерпретації, висуваючи натомість ідею неаристократизму, засновану на підставі найширшого демократизму.

Історія, — каже Сціборський, — дає численні приклади величезної ролі індивідуальності і провідної еліти в державотворчому та культурно-цивілізаційному житті народів. Заперечувати ці факти можуть хіба сторонники вульгарно-демократичного культу натовпу, комуно-соціалістичного «колективу», або анархізму.

Але... чи управнюють вони до скорозрілих, при тому «засадничих» висновків про брак конструктивності народньої більшості, до погордження нею? Чи дійсно народні маси — це лише «юрба», що її отарна психіка, примітивність і ворохобність унеможливають і засуджують її лише на ролю сліпого знаряддя в руках провідної меншості?... Такі погляди, що їх доволі часто зустрічаємо в надто екзальтованих ідеалізаторів «вождизму», є діаметральною протилежністю до теорій політичної демократії та споріднених із нею «народницьких» течій, що лише в масі додають джерело «правди всіх правд» (клясичним зразком цього є заява, що в конфлікті влади з масою вина завжди на боці... влади). Порівнюючи ці відмінні погляди, ми гадаємо, що правда десь по середині...

Заперечування «ад хок» творчих спроможностей народніх мас повинно привести до заперечення значної частини історії культури людства. Бож хто в силі заперечити, що остання твориться й збагачується не лише і не виключно зусиллями провідних еліт, але й постачається неоціненними вкладками з неоформлених глибин народніх?

Досить вглянутися в етнографію, епос, містецтво, штуку, музику, культуру і т. д. даного народу, щоб переконатися в цій важливій ролі, що її відіграє будуючий інстинкт його мас. Що більше, історія дає також приклади, коли власне народні маси у своєму здоровому консерватизмі й духовій устійненості виказували в рішачих подіях далеко більшу відпорність, ніж їх провідні верстви: вони зберігали здобутки національних культур і політично-державних традицій навіть тоді, коли їх еліти, під впливом асиміляції, ставали на службу ворожих історичних факторів. Це саме сталося і в історії українського народу. Ніде правди діти... Коли б не ті (погорджувані деkim із наших «консервативних аристократів») українські маси — не існувало б сьогодні підстави відродження визвольної ідеї, бо якраз наша стара «еліта» не лише не спричинила до її скріплення, але станула середником її нищення в ворожих руках (ці явища бачимо ще й сьогодні). Наша історія дає справді рідкий приклад, коли не еліта, лише власні народні низи стимулюють появу нової провідної меншості, видвигаючи її на кін життя зі своїх невичерпних творчих глибин.

Національна диктатура вождя нації в періоді визвольної війни України за державну незалежність буде конечною необхідністю.

Треба буде во ім'я інтересів нації залізною рукою паралізувати хаос отаманщини, вибухи індивідуалістично-егоїстичних пристрастей, твердою владою мобілізувати весь народ на боротьбу за незалежність. Опорою диктатури будуть кращі сили української нації, об'єднані навколо ОУН. У вогненному випробуванні визвольної війни, перед лицем смертельних небезпек, у вимогах витривалості і героїчної жертвенності во ім'я Нації поповнюватиметься національна еліта, що стане провідною державотворчою силою, най-

ближчою дорадницею і помічницею вождя, який визначатиметься в Нації як найбільш гідний своїх повноважень.

Коли прийде нарешті сонцесяйна українська перемога, режим диктатури відпаде. Він буде заступлений режимом, заснованим на принципі виборности через безпосередні, рівні, загальні таємні вибори до місцевих самоуправ та до Державної Ради, що матиме законодавчі функції. Очоловатиме державу вождь, що покликатиметься Національним Збором, складеним з представників усіх виборних державних органів.